БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеН.

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 ЧЫЛ. ПЮЛЬ 25 ВТОРНИК. № 173 (8941). Өртээ 2 көп

СЭКП ТК-ДА БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң 1972 чылдың июль 10—12 хүннеринде Москвага болган XXVI сессиязының түннелдериниң дугайында Совет Эвилелиниң делегациязының отчёдун СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көрген.

ЭДЧ кежигүннери чурттарның кады ажылдажылгазын улам ынай ханыладырының болгаш сайзырангайжыдарының база социалистиг экономиктиг интеграциязын хөгжүдериниң талазы-биле Комплекстиг программазын хүлээп алганың соонда эрткен чыл ЭДЧ кежигүннери чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының кады ажылдажылганы ханыладырын болгаш сайзырангайжыдарын база социалистиг экономиктиг интеграцияны хөгжүдерин улам калбартырынче угландыр ажылдап кылган шугумунуң шынныын долу хемчээлге бадыткаан деп, СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын чедиишкиниг боттандырып эгелээни делегейниң социалистиг системазының туруштарын болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының сырый каттыжыышкынын улам ынай быжыглаарынга кончуг чугула ужур-дузалыг деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санады.

Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннүнге Куба Республиканы хүлээп алганы Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXVI сессиязының кайгамчыктыг түннели болуп турар.

Социалистиг экономиктиг интеграцияны боттандырары политиктиг болгаш экономиктиг чугула сорулга кылдыр СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санады. ЭДЧ-ниң XXVI сессиязынга ССРЭ-ниң Делегациязының ажыл-чорудулгазын олар бүрүнү-биле үүлдүг деп көрген болгаш социалистиг экономиктиг интеграцияның Комплекстиг программазын боттандырары-биле холбаалыг, а ол ышкаш ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле Совет Эвилелиниң экономиктиг кады ажылдажылзын улам ынай сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерни улам идепкейлиг боттандырарын чогуур органнарга дааскан.

Төрээн чуртка эки шынарлыг, хөй дүктү!

ТЕМПИНИ УЛАМ ДҮРГЕДЕДИР

Советтиг Тываның ажылчы чоннары чоокта чаа-ла боттарының бирги чартык чылда бүдүрген ажыл-ижин түнеп, СЭКП-ниң XXIV съездиниң тоску беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседир дээш бо юбилейлиг чылда боттарынга аяган хүлөлгелериге шынчызын база катап бадыткаан болгай. Чылдың баштайгы чартыында республиканың көдээ ажылчылери малдан алыр продуктуларын бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле биче эвес чедиишкиннерлиг болган. Ылаңгыя оларның иштинде Тывада орулгалыг адырларның бирээзи болуп турар хой ажылының кол продуктузу — дүктү күрүнеге садарын чартык чылда бистиң ажыл-агыйларывыс 149 хуу күүсеткен.

Оон бээр үр эвес үе эрткен. Ынчалза-даа дүк кыргылдазы бо чылын үзүктел чок үргүлчүлээр байдалга таварышкан. Чүс дизе, чамдык районнарда бо хүннерге чедир агаар-бойдустуң аайы-биле чинге-нарын болгаш чартык чинге-нарын дүктүг хойларны кыргыыры уламчылан, доозулбаан болуп турда, чамдык черлерде бодүүн дүктүг хойларны болгаш эрт-торуттүнген бо чылы хураганнарны агаралар өй канысрлажы бергеН. Ынчангаш бо хүннерде дүк кыргылдазының чоруп турарын, ону күрүнеге садарының темпизин анализтеп көрбес болза хоржок.

Июль 21-ге чедир «Күш-ажылдың хостуу» совхоз (директору М. А. Гаков, кол зоотехник В. М. Топоев) 13.718 баш улуг хойну кыргаан, оон дүгүн саадал чокка белеткел черлеринге киргеН, азы күрүнеге ол ажыл-агыйдан 250 центнер эки шынарлыг дүк киргеН болгаш чылда бердингеН планныг онаалдазын олар 59 хуу ажырышкан. Совхозта партия организациязы, дирекция чери болгаш тускай эртемниглер ол талазы-биле чыл планын күүседир дээш шудургу ажылдарынче ажыл-агыйның хойжуларын болгаш кыргыкчыларын билдилиг организастан турар.

Бо хүннерде алдынган медээлерни өзүгаар алырга, чылда бердингеН планныг онаалдазын доозар чоокшулаан ажыл-агыйларга «Тоора-Хем» (92,3 хуу), СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг (82,5), «Сүт-Хол» (77,8 хуу) совхозтарны хамаарыштырын болур. Чылда даалгазыңыг чартыындан оранчок ажыра бергеН болгаш күрүнеге дүк дужаарының темпизин шапкынчыдын турар ажыл-агыйларга «Чыраа-Бажы», «Большевик», «Межегей», «Кызыл тук» совхозтарны адап болур. Оларның кайызы-даа чыл планын 59—64 хуу чедиреН бергеНер. Мындыг мурнакчы колхозтар болгаш совхозтарның чедиишкиннериниң үндезини бо ажылды организастан, ында ажылдап турар кижилериниң ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарыштарны дээштиг ажыглаан турарында деп санаар аваар.

Бо айның 16-га чедир алдынган медээ-биле алырга, дүк кыргылдазы болгаш ону күрүнеге садарының талазы-биле Жданов аттыг совхоз (директор Д. Х. Дүгүр-Серен, кол зоотехник Э. Б. Рингинова) чер албайн келгеН. Ынчалза-даа сөолгу хүннерде ында партком, дирекция чери ындыг хожудаашкынларны болдурбас дээш шынчеде хонуп келгеН. Оон-биле кады бо чылын эрте төрүттүнгеН хураганнарны кыргыр болур дээрзин өске ажыл-агыйларга бүзүредип көргүзер чер база бир дугаарында ол болгай.

Четче эвес медээлерни өзүгаар алырга, июль 16-га чедир республиканың ажыл-агыйларга бо чылын дүк дужаар планын 47,7 хуу-ла күүседип алган. Ол дээрге шупту дужааза чогуур 2860 тонна дүктен ам-даа 1497,2 тонна артып калган дээш ол-дур.

Чылда 13-ле тонна дүк садар планын 92,3 хуу күүседип алган Тоожу районну санаваска, күрүнеге дүк садар талазы-биле Каа-Хемниң колхозтары болгаш совхозтары мурнундагы-ла олчаан типлекчи адын сыкпаан. Олар планныг онаалдазынга 67,3 хуузун күүседип апкан болгаш бурунгаарлавышаан. Эң-пе хой дүк садар улуг районнарның бирээзи Чоон-Хемчиктиң ажыл-агыйлары бо мурнакчылардан тудак чок чоруп турар.

Оон өске ажыл-агыйларда бо ажыл дүвүренчиг хевээр. Дүк садар темп кошкак. Ылаңгыя Таңды, Тес-Хем, Улуг-Хем ышкаш хөй хойлуг районнар мынчага чедир чылда онаалгаларының чартыын безин чедирип албаан. Чер-черде партия организациялары, колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчулары, тускай эртемниглер нарыя дүктүг хойларның кыргылдазын дүрген доозарынче, ийнги кыргылданы организастыр, өй-шаанда эрттиреринче бүгү ажыл-ишчилерни мобилизастан, оларның ортузунга социалистиг чарышты калбартыр, план болгаш хүлээлгелерни күүседириниң политиктиг ужур-утказын чонга чедиңгир таймылбыларны хүнүң айтырыны болу бергеН.

Ийнтинин малынга четчир санныг чем-суурну тургузар дээш демиселди «Элегес» совхозтуң ажыл-ишчилери күштелдирген.

Совхозтуң муң-муң баш хой малынга эки шынарлыг сигенни, силосту, сенажты, витаминниг сиген далганын болгаш оске-даа чемнерни белеткеп алыры белен эвес сорулга. Чүгле бо чылын безин 6 муң тонна ажыг сигенни белеткээр. Ынчангаш ында парткомнуң (секретары Д. М. Монгуш) хуралынга кылыр ажылдарның планын, массаполитиктиг хемчеглерни чугаалажып, чедир кылыр үүлдерни ажыл-агыйжы өзү-биле сүмелешкеп.

Ам сиген шөлдеринде механизастаттынган 5 бригада ажылдап турар. Оларны звенолар аайы-биле үскен. Сигенчилер бо хүнге чедир 400 тонна ажыг сенажты салган болгаш 200 тонна сигенни сараттаан. Витаминниг сиген далганын белеткээри чоруп турар. Сиген далганы белеткээри-биле ферма чоогунда тургускан агрегат эртен эртеден орай кежээге чедир үзүктел чок ажылдап турар. Малдың бо амданыг чемни 150 центнерден эвээш эвести белеткээр.

Механизатор Оюн Сарыг-оол удурткан звеновуң кежигүннери шалыпкын темп-биле ажылдап турар. Звено удуртукчузу сараат салыр дериглиг трактору-биле хой сигенни көдүрткеп, үндүрүп кээрге, хоочун ажылчын Дмитрий Иванович Захаров ону хүлээп алгаш, сараатты таптай базып, дескилей бээр. Аныяк механизаторлар Н. Галов, В. Ондар олар хөнөөннерни сараат чоогунга чедирип кээп турар. Сараат чоогунда шөлдүң төрец оъдун база ийн тракторист шылырадыр кестирген турар. Ол болза В. Монгуш биле В. Николаевдир. Чаъс чагбаан ол хүн ийн улуг сараат бедип үнгеН.

Совхозтуң Чал-Кежиг салбырында сигенчи звено-базала кызыг-чай чок ажылдаан турду. Оон удуртукчузу Аракчаа Саны-Хоо мооц-биле он чыл улаштыр сиген белеткелинде ажылдап турар. Звенонуң механизаторлары Оюн Дадар-оол, Монгуш Доспак, Михаил Доржу, Кызылда № 3 профессионал-техниктиг училищениң курсантызы Анатолий Оюн олар эки ажылдап, хүнде бүдүн чартык норманы күүседип турар. Олар 80 тонна сигенни сараттаан.

Сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды багай эвес организастаан чорук чедиишкиниң үндезини болуп турар. Парткомнуң звеноларда быжыглаан политинформаторлары республика болгаш чурт иштинде база даштыкыда болуушкуннарны чай аразында-ла сигенчилерге таныштыра бээр.

Мал чемниң белеткелин кадарчы малчыннар база чоруда берген. Малчыннарны суургжүң байдалче шилчидип, эолчежип ажылдаар талазыбиле эгелээшкиниң эгелекчилериниң бирээзи Санаа Көржец-оол, Очур Юмбуу болгаш өске-даа кадарчылар боттарының хостуг үелеринде мал чемни белеткээринге киржип турар.

Элбек дүжүттү — гектарында 20 центнер эки шынарлыг мал чемни берип турар люцерна шөлдерин кезери доостур дей берген. Ам оон ийнги дүжүттү алыр апаар. Ынчангаш оон ийнги суггарылгазын хосталган шөлдерде чорудуп эгелээн.

Бар аргаларны, техниканы болгаш кижилерни белеткээни, ол ышкаш ажылдың амгы темпизин ап көөрге, элегесчилер малга четчир чемнерни белеткеп ап шыдаар арганыг. Ол болза мурнакчы ажылдыг совхозтуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алган белгиткеН социалистиг хүлээлгелерин күүдип шыдаар деп чүвени тодаргай херечидеп турар.

А. АИР.

«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТАРДА: Чал-Кежиг-де сигенчи звено удуртукчузу, Элегес көдээ Советниң депутады Доржу Михайлов, Чадамба ажыл планын өөрүгге чугаалап берип тур. (Оң талазында) Звено кежигүннериниң сиген болдүрүп турар (солагай талазында).

Авторнуң фотолары.

РЕПОРТАЖ

ЭЛЕГЕСТИҢ СИГЕН ШӨЛДЕРИНДЕ

Совет эртемниң улуг чедиишкини

Автоматтыг совет «Венера-8» станция планетаның кырында СЭТА-ның дыңнадыы

Хүн системазының планеталарын шинчилээр талазыбиле совет эртем болгаш техника чаа чедиишкинин чедип алган.

Планеталар аразынга ужудар автоматтыг «Венера-8» станция 117 хонук иштинде 300 миллион километр ажыг орукту ужудуп эрткеш, 1972 чылдың июль 22-де Венера планетаның кырында чеде бергеН.

Планетаның атмосферазынче киреринин мурнуу чарыында станцияны планетаже дүжүрүп киирер аппарат станцияның бодунда эртем аппаратуралары-биле кады ук станциядан адырлы бергеН. Аэродинамиктиг тормозтаашкынның соонда дүжүп бадарының аппарады парашют-биле маажым бадыпкан болгаш июльдүң 22-де, Москванын-биле 12 шак 29 минута турда Венераның кырынга чымчаа-биле хонупкан.

Планетаның чырыттынып турар талазынга космос аппарадының хонуптарын бир-ле дугаар боттандырганы ол-дур.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң овур-хевирин болгаш ССРЭ-ниң Күрүне сүлдезин сиилбирлээн вымпелди Венерада чедирген.

Дүжүп бадар аппараттың кудулаан бадып турган үезинде болгаш оон хонупканының соонда 50 минутаның дургузунда аппаратта тургустунган эртем аппаратуразының дузазы-биле атмосфераның болгаш аппараттың планетада барып хонупкан черинин кырының шинчилээшкинин кылган. Ол үеде алдынган медээлер Черже дамчыттынып турган.

Планеталар аразының оруунга ужудуушкунунуң үезинде автоматтыг «Венера-8» станция-биле харылзаа тударының 86 сеансызын кылган, оларның үезинде станцияны башкарарын боттандырып, оон бодунда тургустунган системаларны контрольдаан, оон шимчээшкин оруунуң параметрлерин хемчээп турган болгаш космос делгеминде болдунуп турар физиктиг чорудулгаларның дугайында эртем шинчилелдерин чоруткулаан.

Ужудуушкун үезинде станциядан дамчыттынган телеметриктиг информацияның медээлерин өзүгаар алырга, оон бүгү системалары болгаш эртем аппаратуралары таарымчалыг ажылдап турган.

Автоматтыг станцияның Венерага санаттынган үезинде ужудуп чеде бээрин болгаш дүжүп бадар аппараттың планетада дүжер дээн районунга дүшкеп турарын хандырарыбиле 1972 чылдың апрель 6-да станцияның шимчээшкининиң ужудар оруун ылавылаарын боттандырган. Оон соонда, троектура-орук талазы-биле чоруттунган хемчээшкиннер болза, ол чоруттунган ылавылаашкыннар эң-не бедик ылавылалдыы-биле күүсеттингенин көргүскен, оон хараазында программаны өзүгаар ийиги катап оон орууна ылавылаашкынны кылбайн баргаН.

Планета чоогунуң делгеминге болгаш Венераның үстүү атмосферазынга станцияның ужудуп турган үезинде радиацияның деңнелин, водородтуң болгаш дейтерийниң дыгыжын хемчээр ажылды чоруткан.

«Венера-8» станциядан дүжүп бадар аппараттың адырлып бадары Москванын-биле 10 шак 40 минута турда автоматтыг чоруттунган.

Планетаның атмосферазынга аэродинамиктиг тормозтаашкынның чорудулгазында аппаратка базыышкынның улуу-биле өскенинин база аппараттың даштыы кырынга температура аажок бедээнинин хараазында, оон бадарының дүргеН секундада 11,6 километр турганындан секундада 250 метр чедир кудулаан, оон соонда парашют системазын ажылдап киирген.

Венераны шинчилээринге бир-ле дугаар аппараттың парашют-биле барын хонган участогунга планетаның чыреттынып турарын, планетаның чыреттынып турар талазында атмосферада болгаш планетаның кырында базыышкынны база температураны тодаргайлаар талазы-биле шелде ажылдарын чоруткулаан.

Планетаның кырында каттарның породазының тургузуунуң дугайында медээлер алдынган.

Эртем талазы-биле хемчээшкиннерниң түннелдерин ажылдап кылын турар.

Айның болгаш Хүн системазының планеталарының делгеминин автоматтыг космос аппараттарының дузазы-биле шинчилээр талазы-биле совет программа чедиишкинин күүсеттинин турар.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур оюнуң мурнуу чарыында совет космонавтиканың чедип алган бо чаа чедиишкини—хөй национал-дыг Совет күрүневиң улустарының эртем-техниктиг дешилгезиниң болгаш чогаадыкчы чүткүлүнүң кайгамчыктыг хереченин болур-дур.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планының 1972 чылдың бирги чартыында күүселдезиниң түннелдериниң дугайында

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планынын 1972 чылдың баштайгы чартыында күүселдезиниң түннелдерин үндүрген. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинитпирлерин амыдыралга боттандырып, база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг утказуур дээш социалистиг чарышты калбарткаНының түннелинде улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң эрткен чартык чылда улам улуг чедиишкиннерлиг болган деп ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында чугаалап турар. Улустуң амыдырал деңнелиниң улам көдүрлүүшкүнү үргүлүлээн.

Улетпүр будурулге черлери кылыгларның чугула хевирлерин сайгарар болгаш кылыг үндүрер талазы-биле чартык чыл планын ажыр күүсеткен. Ынчангаш улетпүр продукциялын планда көргениңден хөйну сайгарган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, улетпүр будурулгезиниң немелде өзүлдези 6,8 хуу болган. Улус ажыл-агыйының техниктиг дешилгезин хандырып турар адырлар дыка улуг темпилиг хөгжөөн. Улетпүргe күш-ажылдың будурукчулуу 3,4 хуу улгаткан.

Улетпүрүнүң чамдык адырларының продукциязы 1971 чылдың баштайгы чартыында турганы-биле деңнээрге, мынчаар оскен: электри энергетика — 9 хуу; оттулар чүүл улетпүрү —5; кара болгаш өңнүг металлургия — 6; химия болгаш нефть химия улетпүрү — 10; машина тудуушкуну болгаш демир болбаазырадылгазы — 11; ыяш, ыяш ажылдан кылыр болгаш целлюлоза-саазын улетпүрү — 5; тудуг материалдарының улетпүрү — 6; чиик улетпүр — 3; азын-чем улетпүрү—4; культура-амыдыралга хөрегленнеттинер болгаш ажылганың чугула барааннар будүрери — 10 хуу көвүдээн бооп турар.

Ниити Эвилелдиң болгаш эвилелдешкен республикаларныц-даа улетпүр министерстволары шуптузу база бүгү эвилелдешкен республикалар-даа чылдың баштайгы чартыының планын ажыр күүсеткилээн.

Бүгү чуртка продукцияның эң чугула хевирлерин будүрүп үндүргевин көргүскен сан-түннелдерни ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында айтын турар. Оларның чамдыктарын көргүзерге мындыг. 1972 чылдың баштайгы чартыында будүрүп үндүрген үүлдер: электри энергиязы —427 миллиард киловатт-шак; нефть—193 миллион тонна; газ — 111 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 326 миллион тонна, оон иштинде коксту хөмүр-даш—84,8 миллион тонна; шой—45,7 миллион тонна; кач — 62,4 миллион тонна; прокат — 43,4 миллион тонна; кач хоолайлар — 1045 миллион метр (6,8 миллион тонна); демир рудазы — 103 миллион тонна; минералдыг чемнинчидилгелер — 32,4 миллион тонна, чемиштиг будумелдериниң 100 хуу деңнелиби-ле санаарга — 7,8 миллион тонна; үнүштерни химиктиг арга-биле камгалаарының будумелдерин деңнеевир сан-биле алырга—153 муң тонна; оларны 100 хуу арыг саны-биле алырга — 89,9 муң тонна; пластиктиг массалар болгаш синтетиктиг чуктар — 990 муң тонна; химиктиг волокно — 363 муң тонна; автодутуйлар—19,2 миллион санныг; турбиналар—7,1 миллион киловатт; доктаамал эвес токтуң электри моторлары — 20,2 миллион киловатт; турбиналарга генераторлар — 6,6 миллион киловатт; демир кезек ставоктар —105 муң кезек (564 миллион рубль); демир кезер ставоктарның иштинде санныг программа өзүгаар башкарар ставоктар — 1377 кезек.

Чылдың баштайгы чартыында белеткеп үндүрген үүлдер: дарганнаар-пресс машиналары — 21,8 муң кезек (140 миллион рубль); приборлар, автоматчыдылга херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 1430 миллион рубль; сенаалга техниказының херекселдери болгаш оларның артык кезектери — 514 миллион рубль; металлургия дериг-херекселдери — 167 муң тонна; хөмүр-даш арыглаар комбайннар —605 санныг; хөмүр-даш казар комбайннар—215 санныг; хөмүр-даш шахталарының арыглаг ажылдарынга ажыглаар комплекстер болгаш механизастаттынган быжыглаанкыннар—193 кезек; нефть аппаратуразы—81 муң тонна; химия дериг-херекселдери болгаш оларның артык кезектери —281 миллион рубль; автомобильдер — 657,7 муң санныг; оон иштинде — чүүк машиналары — 294,3 муң, чиик машиналар — 337,4 муң, автобустар — 26,0 муң санныг; тракторлар — 237 муң санныг; көдээ ажыл-агый машиналарынитилер-биле 1269 миллион рубль; комбайннар: тараа ажаар — 48,7 муң санныг; кукуруза ажаар — 3,9 муң; картофель ажаар — 4,3 муң; свёкла ажаар — 5,4 муң, силос ажаар — 26,0 муң санныг; экскаваторлар — 17,2 муң санныг; бульдозерлер — 19,6 муң санныг; тудуг ыяштары (колхозтарның белеткээнин албаска) — 180 миллион кубометр; целлюлоза — 2,8 миллион тонна; саазын—2,3 миллион тонна, цемент — 51,2 миллион тонна; эптээр демир-бетон — 47 миллион кубометр.

Будүрүп үндүрген чүүлдер: ховец-саазын постер — 325 миллион дорбелчин метр; дүктен постер — 342 миллион хендир постер — 92 миллион, торгу постер — 619 миллион дорбелчин метр; дааранылга кылыглары — 8,7 миллиард рубль; хөм ядиктер—332 миллион эжеш; эзт (улетпүрү белеткээни) — 3,8 миллион тонна; колбаса кылыглары—1239 муң тонна; мал саржаа—515 муң тонна; үнүш үзүү 1,5 миллион тонна; комбикорм — 15 миллион тонна; шыдар — 22,1 миллион санныг; шаажаң-шил аяк-сава — 3 миллион санныг; сорттуг аяк-сава—104 миллион рубль; радиоприёмниктер болгаш радиолалар — 4,4 миллион санныг; телевизорлар — 2,9 миллион санныг; соодукчулар — 2,5 миллион санныг; хеп чуур машиналар — 1,6 миллион санныг; мотоциклдер болгаш мотороллерлер—447 муң санныг; мебель — 1,6 миллиард рубль.

Будүрүлге черлериниң экономика-техниктиг көргүзүүлери база экижээн.

Улетпүр продукциязының бот-үнези чингээн. Улус ажыл-агыйының болгаш улетпүрүнүң талазы-биле орулга алыры-ның ниити планы база күүсеттингеН. 1971 чылдың баштайгы чартыында турганы-биле деңнээрге, арыг орулга 9 хуу, оон иштинде үчүгле улетпүр талазы-биле орулга база 9 хуу улгаткан.

(Эгези. Төнчүзү 3-кү арында).

ТАРААА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНГА БЕЛЕТКЕЛДЕР

Республиканың колхозтарының болгаш совхозтарының тараа шөлдеринде бо чылдың үжүдү эки өзүп үнүп келгени бистин көдээ ажыл-ишчилеристи өөртүп турар. Тываның тараажылары бо юбилейлиг чылда Төрээн чурттун шыгжалырынга 85 мун тонна тараалы урар хүлээлгезин долдур болгаш ажыр күүседир дээш аскы тарылганы чедиишкиниг чорутканнар. Оларның ыдыг күжениишкини халас арбаанын хову-шөлдерде чалып үнген тараалар херечилеп турар.

Ындыг болганда республиканың тараа хүлээп алыр пунктуларының ажылдакчыларының мурнунда улуг болган харысалгалыг ажыл-хектер туруп турар. Тарааны адып алырын организастыг орудун, ону шыгжамыларга таарыштыр хүлээп алыр болгаш шынарлыг кадагалаалы бистиң тараа хүлээп алыр черлеривистиң ажылакчыларының ыдыктыг хүлээлгези болур.

Ол сорулгаларны боттанырарда бир-ле дугаарында тараа хүлээп алыр пунктуларының материал-техниктиг баазаларын өй-шаанда белеткээр, тараа шыгжаар, кургадыр болгаш арыглаар черлерниң, машиналарның база деңзилерниң, энергия дериглерниң, лабораториялар херекселдериниң септелгезин чедиишкинниг чорударын хандырары чугула.

Эрткен чылын агаар-бойдустун байдалынын таарымча чок болганындан тараа хүлээп алыр пунктуларга 85 хүү чедир өл-шыктыг, 73 хүү чедир боктуг тараалар киргени билдингир болгай. Ынчан техниктиг баазаларны өйшаанда, шынарлыг белеткеп алганы тараа хүлээп алыр пунктуларның ону чогуур үезинде хүлээп ап, кургадып болгаш арыглап алыр аргалыг болганынга улуг ужур-дузаны чедирген.

1971 чылда тараа продуктулар эргелелиниң пунктуларының материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазыбиле эллэн ажылдар чоруттуунган. Тараа кургадыр черлериниң бүдүрүкчүлүүн бедидер арганы берип турар чаартылганы кылып, хөй чүк сөөртүр машиналарның тараазын дүжүрерде көдүртүр немелде дерилгелерни болгаш складтарга кирген тараа изивес кылдыр салгыннадып турар черлерни тургускулаан. Ынчан тараа хүлээп алырынга Кызылдың сайгарылга баазазының, Туваның, Сарыг-Септиң тараа хүлээп алыр пунктуларының коллективтери орта эки белеткелдиг ужурашканнар. Ооң ачызында бо коллективтерниң ажылдакчылары ынчаардагы дүжүттүн тараазын бичии-даа соксаал чокка хүлээп ап, кургадып, арыглап алыр аргалыг болганнар.

1972 чылдың чаа дүжүдүн хүлээп алырынга эргежок чугула материал-техниктиг баазаларын белеткеп алырынга, ону септеп, чаартып алырынга тараа хүлээп алыр пунктларда кылып чорутса чогуур ажылдарның хемчээли улуг. Оларның бүгү машина-техниказын, дериг-херекселдерин болгаш лабораторияларын, шыгжамырларын кайы хире белен кылып алганындан бо чылдың чаа дүжүдүн күрүне шыгжамырларынга киирер улуг сорулга чедиишкинниг боттанып болур.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараа шөлдеринге ажылдаар комбайннардан урдунган олчаан тараа хүлээп алыр пунктуларга чедиртинер тараалар база эвээш эвес болур болгай. Ындыг тараанын өл-шыгы улуг, богу хөй болур болгаш ону дораан кургадыр, үрелбезин база изий бербезин дээш арыглаар апаар. Ынчангаш тараа хүлээп алыр черлериниң ажылдакчылары ындыг ажылдарны дүрген болгаш шынарлыг чорударынга материал-техниктиг баазаларны ыяк белеткеп алыр ужурлуг. Ылангыя борта кургадылганын болгаш арыглаашкынның дериг-херекселдерин эки белеткээри чугула болуп турар.

Колхозтар болгаш совхозтар тараа үрезиннерин шуптузун сөөртүп алгаш баргылаан болганда, пунктуларның шыгжамырлары хосталган болгаш оларны септеп, аштап арыглаар ажылдарны чорударынга таарымчалыг байдалдар тургустунган болгай. Июль 1-ге чедир эргелелдиң системазында турар тараа шыгжаар черлериниң агар болгаш капитал септелгези 86,6 тараа кургадыр черлериниң—95,8, тараа арыглаар машиналарны—91 болгаш автомашиналардан тараа дүжүрер дерилгелериниң—90 хүү чеде берген болуп турар. Ол ышкаш бо үеге чедир транспортёрларны, складтарның дүрген салгыннадып кургадыр дериглери, автомашиналар деңзилери, тарааның шыгын хемчээр херекселдер, электрилиг шимчедикчилер, лабораториялардың дериглери ышкаш чугула үүлдериниң ындыг белеткели дооступ турар.

Ындыг болза-даа септелге болгаш белеткел ажылдары чамдык черлерде саадан турарын айтыр херек. Чижээ, Шагаан-Арыг биле Кызыл-Мажалыктың (П. Н. Сагаяков, М. С. Сүүр-оол) тараа хүлээп алыр пунктуларында байдал ындыг. Бо черлерде тараа складтарының, септелгези мынчага чоруттунмаан. Оларның удуртукчулары бар четпестерни чайладып алырының дарый хемчеглерин алыр болза чогуур.

Амгы үе тараа хүлээп алыр черлериниң септелгезин, белеткелин долузу-биле чорудуп болур арганы берип турар. Агар болгаш капитал септелгелерни чорударынга чугула акша-хөреңги-биле бүгү-ле тараа хүлээп алыр пунктулар хандыртынган. Ол ышкаш оларга фондулуг материалдарны болгаш эт-херекселдерни база чедирип берген. Тудуг материалдарын олар боттары тыптынып, хандыртынар ужурлуг.

Тараа хүлээп алыр черлериниң чаа дүжүттү хүлээп алырынга белеткелдериниң дугайында СЭКП обкомунун бюрозунга чугаалажып көргеш, бар четпестерни дүрген чайладыр хемчеглерни ап чорударын эргелелге дааскан. Анаа хүлээп алган доктаалда айытканы болза, техниктиг контроль килдистерин четчир санныг лаборантылар-биле хандырарын, тараа хүлээп алыр пунктуларның ажылдакчыларының семинарларын эрттирерин сүмелеп турар. Ол ышкаш ындыг пунктулар бүгү дериг-херекселдерин, бажың-балгадын, техниказын август айның 1-ге чедир септеп, чаартып дооскан турары көрдүнген.

Чаа дүжүттү хүлээп ап эгелээринге чедир 10 хонук бурунгаар тараа складтарын, тараа кургадыр черлерни болгаш складтар девискээрин халдавырлыг үүлдерге удур ажылдап кылырын боттандырар. Пунктуларда тараа кургадыр черлериниң болгаш механизация херекселдериниң ынчан туруушкун чок ажылдаарын хандырар төлээде, өдаар үүлдүн болгаш кывар-чаар материалдарның бир айда курлавырын тургузун алыры чугула.

Тараа хүлээп алыр пункт бүрүзүнге тарааны культура аайы-биле, сорттап шыгжаар складтарны таарыштыр үлеп хуваарының планын тургузун алыры чугула. Ылангыя сортулуг үрезин урар черлерни онзалап тускайлаарынче кичээнгей салыр болза чогуур. Сортулуг үрезиннерни шыгжап кадагалаар черлер кылдыр дүрген салгыннадып кургадыр дерилгелиг складтарны шилип алыр херек.

Ылангыя хөй тараа дажыглаар автомашиналар болгаш автопоездилериниң чүүгүн дүжүрер механизастаттынган дерилгелерни белен кылып алырынче онза кичээнгей салыры эргежок чугула. Тараа хүлээп алыр пунктуларга ажылдаар кадрларның четчелээшкининче кол кичээнгей салып, оларның семинарларын чорудары албан дээрзин утпас херек. Ол ышкаш тараа пунктуларына өртке удур дериг-херекселдербиле хандырар. Оларның санитар байдалын болгаш тараа хүлээп алыр пунктуларның ажылдакчыларынга таарымчалыг байдалды хандырарынче кичээнгей салыры чугула.

Чаа дүжүттү хүлээп алырынга чедир санныг хонуктар артып калган болгаш орта белеткелди шыңгыырадып чорудары партия, совет, ажыл-агый органнарының, бүгү улустуң херээ болур.

Чаагай дүжүттү чидириг чокка ажаап, ону күрүне шыгжамырларынга өй-шаанда хүлээп алырынга тараа пунктуларының ажылдакчыларының аразынга социалистиг чарыштыны дээштиг организастаары улуг ужур-дузалыг дээрзи билдингир.

Д. ДЕЕВ,
Республиканың тараа продуктулар бүдүрүлге эргелелиниң начальниги.

Атлантика океанның тропиктиг широталарынга дуржулга кылырының совет «Тропэке-72» деп экспедициязы ажылдап эгелээр. Анаа элээн каш совет эртем-шинчилел суднолары барып киржир ужурлуг. Специалистер—метеорологтар, геофизиктер, гидрофизиктер чер бөмбүрааженин агаар-бойдузунга тропиктерниң—изиг черлериниң салдарын шинчилеп көөр сорулгалыг.

ЧУРУКТА: «Академик Курчатов» деп эртем-шинчилел суднозу Калининградтың далай портунда турары. Солагай талазындан оң талазынче: Горькийниң радиофизиктиг эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчылары В. Плечков, А. Мельников, Ю. Романов олар ол дуржулга ажылынга киржир.

Е. ФИЛИПЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАНЫЖЫНАР: ДОЛУМА-ДЫР

Ынчан ооң өөнүң эзэн Күжүгет Хензиг-оол шанактаныш, суурже херектиг кире берген. Долума хойларын дүзүп өонда ховуже катап үндүрүпкеш, ургларын чемгерип эгеөн. Бир шак хире болганда улуг уруу Аяга чагаан:

— От-кос-биле тенектенмейн, томаанныг турулар шүве. Ыацар удавас чедип келир боор. Маша аакталып, ыглай орзе, хайындырган сүттен кудуп бээр сеп.

— Чаа, авай,— деп, Аня чөпшээрепкен.

Долума тонун кеткеш, дашкаар үнүп кээрге, соогу-даа ылчок болган. Дээрниң соо бакырап, дүвүлүг хат кел ораан.

Хойларны дүрген чоокшуладып албае болза, хоржон ышаш-тыр деп бодаан, аныяк херөзжен аттанынкаш хапкан. Хойларның барааны хову ортузунда сарааттар чанында көлген.

Хат дыңзып эгелээн. Хая көрүүп келгеш, оон көөрге, чүгү бүлүртүн, шал-бул көстүр хойлар ховуда сарааттарның ужык талазында бөкперлежи берген турган.

— Хаай! Кууй!—деп кускуннагылаан, Долума хойларын от удур ойлаткан. Алды чүс ажыг хойнуң бир ужун үндүр ыладып алырга, оске ужу катап сарааттарже сыңныр мынг. Ынчан хадын турда, аът база бурааш турупкан. Долума аадын чедип алгаш, хойларын сүрген. Хой баштаар ыш өшкүлериниң ачызы-биле херек мүн-не бүдүп эгелээн. Онде ургулар ат болду-ла деп бодавышаан, Долума дер-бузу ыктү берген халыр турган.

Шак орайтаан. Дүвүлүг хаттан харын мырыцай кежээ ышкен ышкаш сагындырган. Арай деп турган өөнге чеин кээрге, бичин уруу удаан, ийи уруу—Аня биле Света—ыцукей берген олурганнар. Изиг-демир кырында өгнүң ындүүнден кирген хар агара берген чыткан.

Хензиг-оол ам-даа сураг.

Бо болза, Монгуш Долуманың хойга ажылдаанының үш ргаар чылы турган. Ооң мурнунда-даа, ооң соонда-даа шак ындыг чижектиг бергелерни аныяк херөзжен чежезин көрөн дээр!

Долума Монгуш ам Дуржулга станциязында чеди чыл ндир ажылдап турар. Чыл келген тудум-на ооң дуржулгаа немежиң, көргүзүглери дээредеп орар. Ооң-биле кады уг-дарыы база ковудээн.Аня, Света, Маша, Марита, Мира шупту кыстар. Эң хемери — оол. «Тиилелге» совхозтуң огунга төрүттүнген боорга, ачазы оглун Чедер-оол деп дап алган. Ол ам үгле ийи харлыг.

Бо чылын Долуманың дөрт уруу школага өөренир. Олар ды уругну төлептиг кылдыр кижизидип турар. Долумаар боттары хууда мотоциклдиг, «Изумруд» деп телевизору за бар. Оларны Дуржулга станциязы газ-биле база ханмрын турар. Эки кызын ажылдаарга, аша-шалыңының за шыырак болуп турарының чижэ бо-дур.

Долума биле Хензиг-оолдуң кайызының-даа назызы үжеп ар иштинде. Аныяк малчыннар. Бо чылын олар төрүүр үс хойга онаштыр үс ийи хураганны алган. Оларда шаңал-мактал-даа хөй. Монгуш Долуманың чуруу — республиканың Хүндүлел самбыразында.

Монгуш Долума ам партия кежигүнүнге киреринге белеттиин турар. Чоокку хүннерде ооң Хадылыг-Арыгда чайланга чордувус. Долума ынча диди:

— Хой ажылынга ам элээн мергежий бердивис. Күрүнеге өй эттн болгаш дуктү бээр дээш бүгү-ле күжүвүстү үнүрүп турар бис. Уруг-дарыг улгаткан, ынчангаш бистиң уржуң байдалче киирер болза, кончуг-ла таарымчалыг ник. Амдыы чылдан бээр үс хойга онаштыр 105-110 хураганны алыр деп бодап турар бис.

Вл. НАЗЫН-ООЛ.
О. КОДУР-ООЛ.

ЧУРУКТА: Монгуш Долума.

Л. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРБҮШААН...

Чарыштың дээштии дээш

«Алдан-Маадыр» совхоз бо чылдың бирги чартыында күрүне планнарын: әттиң — 119,5 хуу, сүттүң—137,7 хуу, дүктүң — 103,3 хуу күүсеткен. Ол чедиишкиннери дээш, колхозтар, совхозтар аразында чарыштың тиилекчизи дээш ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Бедик көргүзүглер дээрге совхозтуң малчыннарының, тараажыларының, механизаторларының шалыпчы ажыл-ижинин, кызымаккай чоруунун түңнели-дир. Ону чедип алганывыс салбырлар, фермалар, бригадалар, түс-түс ажылишчилер аразында социалистиг чарышты болур чогуурубиле организастап, ооң чаачаа хевирлерин ажыглаанындан улуу-биле хамаарышкан.

Күш-ажылчы коллективтер аразында чарыштың түңнелин үндүрерде ооң негелдерингe дүүштүр көргүзүглер аайы-биле санаар хевирни ажыглап турар. Чижээлээрге, бир хойжу бригада план болгаш боттарынга алган хүлээлгелерин өзугаар төрүүр үс хойга онаштыр 90 хураган алган болза, анаа ийи сан бээр, а чаржып турар бригадазы ону чедип албаан болза, ол бир сан алыр. Ынчалза-даа бо хевир ам-даа чедир кылдынмаан болгаш ону моон соңгаар улам чаартып ажылдаар бис.

Чарыштын түңнелин үндүрерде чүгле ооң эки талаларын барымдаалаар чорук багай практика болуп турар. Чүге дээрге ажылдын четпес талалары көзүлбес, илереттинмес артып калыр. Алдан-Маадыр биле Бора-Тайга салбырлары малдын баш санын көвүдедир, ооң продуктулуун бедидер дээш аразында чарыштыг, ооң чартык чылда түңнели-биле Алдан-Маадыр тиилекчи болуп үнген. Ол хирезинде Алдан-Маадыр салбырында 503 мал өлген, а Бора-Тайгада—563 болган. Ажылдын ындыг четпестерин чарышты түңнеп турган эскерип, ооң чогуур түңнелдерни үндүрери негеттинер ужурлуг.

Совхоз чартык чылдын түңнелдери-биле районнуң ажылагыйларында мурнакчы-даа болза, ооң ажылында, ылангыя мал ажылында улуг четпестер бар. Совхозта мал бажын өстүрериниң планы күүсеттинмээн. Төрүүр үс баш малга онаштыр алган чаш төлү: бызаа— 36,7 хуу, анай—54,5 хуу, кулун—58,9 хуу болгаш хураган—86,7 хуу болган. Моон кол чылдагааны эдержилгени багай организастап, мал аарыглары-биле демиселди кошкак чорудуп, анаа баш удур хемчеглер албайн турар болгаш малчыннарның галазындан малды чидирер, төтчеглээр таварылгалар барында. Совхозтуң кол зоотехниги Монгуш Хеймер-оол, малдын кол эмчизи Саяна Ондар харыылап турар ажылынга харыысалга чогундан, мал ажылын эртемге үндезилеп хөгжүдер айтырыгга кичээнгей салбайн турары-биле ындыг четпестер бар бооп келген.

Хойжу бригадаларның ажылын деннеп көөрге дыка-ла дөмейлешкек эвес болгулаар. Коммунист Ооржак Сереннин удуртуп турар хойжу бригадазы төрүүр үс хойга онаштыр 94 хураганны алган, а Көшпесте Монгуш Бызытпаанын бригадазының алганы үүг-ле 58 хураган болган. Моон чылдагааны үүл деп айтырыг дораан туруп кээри чөптүг. Коммунист Бызытпаа бригаданы баштап удуртур, бодуу үлегерлиг болур хирезинде, харын малдап турар коданындан төрүүр үс хойга онаштыр алган төлү үгле 60 хураган болган. А эш Сереннин бригадазында алды хойжу төрүүр үс хойга онаштыр 90-дан хөй хураганны алган. Ындыг деннелди көрүп турган, чылып калып турар бригадаларны мурнакчыларның деннелинге чедир өрү дыртар дугайында хемчеглерни совхоз дирекциязы алыры негеттиниң турар.

Мал бажының хорап турарының база бир чылдагааны кадарчыларның ниитиниң өнчү хөреңгизинге камналга чогунда болуп турар. Көшпесте хойжу бригадада чартык чыл иштинде 180 хой, өшкү өлген. Инек кадарчылары Монгуш Күдер-оол биле Ондар Калчан-Маадыр оларның малдап турган инектеринден 30—40 баш мал четпес болган. Хойжулар Ооржак Анай-оол биле Ондар Намчал-оол 40—50 хойну чидирген. Төрүүр үс хойга онаштыр Сарыглар Амбар-оол, Ооржак Ыйдымбуу, Ондар Бегзи олар 40—60-на хураган алганы чөгенчиг. Байдал ындыг турда мал бажы өспейн турбайн канчаар.

Саар инек бүрүзүнден сүт республиканың мурнакчы ажыл-агыйларының көргүзүүнүн деннели-биле алырга база эвээш болуп турар. Ортаа-Тал сүт-бараан фермазында саар инек бүрүзүнден 378,7 кг сүт саттан, а Ак-Даш фермазында 1092 кг сүт саттан. Бо ийи түңнелдер чүнү чугаалап турарыл дээрге, малдын ажаалда-дежээлдезин кайы фермада канчаар тургусканыл, инек сүткүр болзун дээш, ооң чемгерилгезин канчаар тургусканы илдеп. Совхозтуң зоотехниктери безин чадаарда ындыг анализти үндүрбейн турары кончуг четпес.

Чартык чылдың түңнелдерин үндүргеш, анаа дүүштүр чамдык бодалдар ындыг. Бистиң эки ажылдыг коллективтеривис, мурнакчы кижилеривис дугайында маңаа доктаавадым. Мурнакчылар мал-даа, чер-чаа ажылында бар. Лама-Сүрүн биле Доржу Ооржактар хөй чыл иштинде хой кадарып келгеш, доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Бо өг-бүле төрүүр үс хойга онаштыр эрткен чылын 132 хураган алган болза, бо чылын 133-түү торуктурган. Бо дээрге республикада тергиин көргүзүг. Тракторист Сарыглар Дугаар-оол ДТ-75 деп трактор-биле часкы тарылга үезинде 828 гектар чер андарар турган ону 5207 чижек гектарга чедирген. Сарыглар Далаа, Куулар Кошкар-оол, Ондар Мартаа олар оон база гудак чок ажылданнар.

Социалистиг чарыштың бир дээштиг хевири кижилериниң хууда план тургузуп, мергежил аайы-биле оске эштери-биле чарыжы бисте калбарган. Биетиң совхозта ындыг чарышка 350 кижи киржип турар. Оларның иштинде кадарчылар, суггатчылар, трактористер, чоланчылар, тудугжулар дээш өскелер-даа бар. Чарыштын түңнелин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнде үндүрер деп шиитпирлээн бис. Тиилекчилерге өзер, чүгенниг аттан эгелээш өске-даа өртектиг шанналдарны тыпсыр.

Чарышты организастаарында чедир кылдынмайн турар чүүлдеривис ам-даа бар. Мурнакчы дуржулга нептередир, ону кижи бүрүзү чедип алыр талазы-биле хөй чүүлдер чедир кылдынмайн турар. Мергежилдиг кижилер хожудап турарларны шефке алыр чорукту практикалавайн турар бис. Ажылга харыысалга чок, күш-ажылдың сагылга-чурумун үреп турар чалгааларга дээштиг хемчеглеп көргүстүнмейн турар.

Совхозтуң ажыл-агыйы бурунгаар хөгжүп турар. Сорулга—чедиишкиннерни быжыглап, четпестерни чайладыр дээш шудургу ажылдаары болур.

О. ХУНА,
совхозта ажылчын комитединиң даргазы.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

ЧАА ЦЕХ

Алмалыктың даг байлаа арыглаар Ленин аттыг комбинадында цинк заводунуң тудуу доозулган. Ол заводту тудар талазы-биле төлевилелде көрдүнгенин өзүгаар вельц-цех дээр будун будурулге чери ажылдап эгелээн. Ол чаа будурулге чериниң ачызында рудадан цинкти, кадмийни, коргулчунну шуут арыглап алыр аргалыг болу берген. Чуртта эң улуг дээн ол вельц-цехте узуңу 50 болгаш дооразы 3,6 метр хемчээлдиг дээскинер улуг суугуну эптеп тургускан. Олар анаа суугулардан будунчартык катап улуг.

Ол чаа цехте найыралдың эзилдириин кылган. Узбек металлургтар-биле кады анаа ол хүн Лениногорскинин, Усть-Камногорскинин, Челябинскинин ажылчыннары кады эзилдириг кылып, металлды будургеннер.

(СЭТА-ның корр).

АЛМАЛЫК, Узбек ССР.

* * *

ЭЛЕКТРИ ШУГУМУ

«Ортаа Азияның электри шугуму тудуг» трестиң механизаторлары Джамбул-Жанатас аразында 180 километр узун дурттуг бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумун кылган ажыглалда киргеннер. Электри дамчыдар шугумну хат-шуурган үзүк-соксаал чок бооп турар бедик даглар дамчыштыр шөйүп чоруткан. Демир адагаштар оңгарларын чазылдырыышкын күжү-биле казар аргалыг болган.

Фосфориттер казыкчыларының аныяк хоорайы — Жанатас ам электри чырыы-биле идегелдиг хандырылгалыг болган.

(СЭТА-ның корр).

ДЖАМБУЛ.

* * *

САНАЛГА МАШИНАЗЫ

Курганда чаа туткан болгаш ажыглалда кирген даараныла фабриказында эптеп тургускан электроннуг саналга машиназы пос-таавыны канчаар быжып-белеткээрин кижилерге сүмелеп берип турар. Ол «автоматтыг быжыкчы» кандыг хепти кайы хире хемчээлдиг быжар дугайында даалганы алгаш, даараар материалды камнап алыр төлээде постту чогум канчаар бышса чогуурун каш-ла секунда иштинде тодараткаш, сүмелээр.

Ол чаа фабриканы дөрт хаттан бажында тургускан. Орц цехтеринде эптеп тургускан бүгү дериг-херекселдериниң чамдыызынга шывар талазыбиле күрүне демдээн база тывыскан. Курганның даараныкчылары уралчыларже, сибирьжилерже болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчыларынче дүктеп болгаш хөвең-саазын постерден кылган 450 мун ажыг костюмнерни даарап чорудар аргалыг болганнар.

(СЭТА-ның корр.).

КУРГАН.

НАЦИОНАЛ ОКРУГТАРДАН МЕДЭЭЛЕР

КАДЫКШЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫ

Сибирьниң нефтичилериниң хоорайы Сургутта 480 орунгуг эмнелге тудуу эгелээн. Ол дээрге Ханты-Мансын национал округта эң улуг дээн эмнелге чери болур. Ол ышкаш Нижневартовскийде чаа туттунган эмнелге чери база баштайгы кижилерни хүлээп алыр. Беш чыл төнчүзүнде округтуң хоорайларынга болгаш суурларынга ооң-даа өске он эмнелге черлери база ажыглалга кирер ужурлуг.

Округта эмчилер саны сөөлгү беш чылда ийи катап өскен, а ургларның эмнелге-профилактика албан черлериниң саны үш катап көвүдээн.

Н. ЗАМЯТИН,
СЭТА-ның корр.

Ханты-Мансийск.

КЫРГЫКЧЫЛАР КОНКУРУЗУ

Чита областың бүгү-ле булуннарындан хойну шалыпкын арга-биле кыргыырының он ийи дугаар конкурузунга эң дээре кыргыкчылар чеде бергеннер. Агинсиниң бурят национал округунуң XXII партсъезд аттыг колхозунуң төп суурунга ол маргылдаа бооп эрткен.

Ол ажыл-агыйның төлээлекчизи Цыпелма Удылова болгаш ол-ла округтуң «Коммунизм» колхозунуң төлээлекчизи Балдан Базаров олар 1972 чылдың чемпионнары болганнар. Олар бир хойнуң «тонун» уштурунга-ла чүгле ийи-үш минут хереглеттинер а бир хүн дургузунда олар 120 болгаш оон-даа хөй хойну кыргып шыдаар мергежилдиг.

Ол колхозтарның төлээлекчилериниң ындыг чедиишкини таварылга эвес. Округтуң бүгү колхозтарында аныяктарны хойну дүрген кыргыырынга өөредип турар тускай инструкторлар ажылдап турар.

Б. РАБДАНО,
СЭТА-ның корр.

АГИНСКОЕ.

СОҢГУ ЧҮКТҮ ЧААРТЫП ТУРАР КИЖИЛЕР ДУГАЙЫ

Ямал-Ненец национал округтуң магазиннериндe Леонид Лапцуйнун «Турлагдан келген оол» деп ному көстүп келген. Ортаа Уралдың нөм үндүрер черинин парлап үндүргени ол шулуктер чыындызында сураглыг ненец шулукчунуң сөөлгү чогаалдары кирип турар. Соңгу чүктүң чаартыкчылары — геологтарны, нефтичилерни, газ шинчилекчилерни ында алгап, йөрээп, мөңгежидип турар. Тундраның үндезин чону — аңчыларга болгаш балыкчыларга дыка хөй шулуктерни база турасскаадып турар.

Леонид Лапцуй бижип турар кижилериниң дугайын тергиин эки билир. Шаанда үжүк-бижик чок иви ажылдыг кижиниң оглу ол черге төрүттүнген болгаш тундрага өскен. Ол шулукчу Совет чогаалчылар эвилелиниң кежигүнү апаргаш, бодунуң маадырларының аразында ам-даа чуртавышаан. Ооң чогаалдарында орустарның болгаш ненецтериниң найыралын, бистиң хөй национал улустарывыстың акы-дунмалышкы чоруун илередип турар.

Н. ПЕТРОВ,
СЭТА-ның корр.

САЛЕХАРД.

ПОЛЯР ДЭЭРБЭЭ ОЛАП ЭРТКЕН

Совет Эвилелиниң девискээрлериндe тургустунган ол география демдектери бүгү делегейге билдингир. Ол дээрге Европа биле Азияның аразында кызыгаарны айыткан даш көжээлер-дир. Ынчаарга Азия диптин дал ортузунда база бир даш суурга бедий берген турар. Ам ол демдектерге база бир чаа тураскаал немешкен. Ол чаа демдек арте-бурунгу эксимостарның Чегитунь болгаш Инчоун суурларының аразында Доштуг океанның чалым хаяларлыг эриинин кырында көстүп келген. Чогум-на олап поляр дээрбээ эрткен чер болур.

«Маяк» дээр гидрография суднозунун экипажы ол беш метр узун ыяшты аная тургускаш, ында «поляр» дээрбээнин кызыгаары» деп бижип каан. Ол демдектин баарында — Соңгу чүктүн хат-шуурганынга таварышкаш, кылан-тас апарган киттиң чаагы чыдар. Анаа олап эрткен суднолар экипажтары боттарының аттарын тураскаал кылыр бижиирлер.

И. РИГА,
СЭТА-ның корр.

АНАДЫРЬ.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Үлетшүр ниитизи-биле чартык чыл планын күүсеткен-даа болза, чамдык бүдүрүлге черлери бүдүрүлге планнарын болгаш чылда планнарын күүсетпейн баргылаан. Эң ыладгыя каустический сода, күгүр кислотазы, хөмүр-даш казар комбайннар, нефть аппаратуралары, чиик үлетпүрге технологтуг дериг-херекселдер, чүүк вагоннары, картон саазын, тудуг туйбузу, хөм идиктер, аш-чем балык продукциязы болгаш өске-даа чамдык кылыгларының хевирлерин бүдүрер план чедир күүсеттинмээн; чер-ле болганда продукцияны хереглеттинер ассоримент-биле болгаш бедик шынарлыг кылдыр бүдүрүп үндүрерин хандырбайн турар. Ажыглалда чаа кирген элээн хөй бүдүрүлге черлеринде төлевиледе көрдүнген деңнелдерни оожум шиңгээдип ап турар.

ССРЭ-ниң Төп Статистика эргелели оон ыңай көдээ ажылагый ажылдакчылары часкы хову ажылдарын организастыг эрттирген деп дыңнаткан. Колхозтар болгаш совхозтар часкы тарылга планын чедиишкиниг күүсеткен, кыштың кадыг-доңгун соок байдалындан дыка хөй шөлге үрезин өлген түүнелинде үрезиннерин катап чашканнар.

1972 чылда дүжүдүн алыр көдээ ажыл-агый культураларының бүгү чуртта шөлү 210,3 миллион гектар, оон иштинде тараа культуралары — 122,3 миллион гектар боон турар. Эрткен чылда турганы-биле алырга, тараа культураларының, тарымал тооруктун, чигир свёклазының, соянын, ногааларның болгаш өске-даа чамдык культураларның шөлү калбарган. Ол ышкаш суггаттыг болгаш кургаттынган черлерде тарылга шөлдери база көвүдээн боон турар. Чурттуң бүгү районнарында сиген кезилдези болгаш мал чеминиң белеткели калбарган. Чамдык районнарга тараа-ның өзүлдези шык эвээш байдалга эртип турган. Агаарның изиг болгаш каан болганы тарааларның быжар хуусаазын чоокшулаткан. Колхозтар болгаш совхозтар тараа культураларның ажаан алышкынында кирипкен.

Эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге, мал ажылының продуктуларын бүдүрери колхозтарга болгаш совхозтарга: өөт талазы-биле 5 хуу, оон иштинде — хаван эъдиниң—11 хуу болгаш куш эдинин—15 хуу, сүттүү — 4 хуу, чуургаларныы — 13 хуу өскен.

Мал ажылының продуктуларын садып алырының күрүне планы пландан ажыр садып алыр талазы-биле доктааттынган хемчээлди киириштир алырга мал болгаш куш эъдинин — 110 хуу, чуургаларныы — 111 хуу болгаш сүттүү — 99,5 хуу күүсеттинген.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаары уламчылап турган. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнге күрүнеңиң болгаш колхозтарның капитал салыышкыны ажылдарның бүгү комплекстериниң талазы-биле 9,4 миллиард рубль болуп, 1971 чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге 7 хуу көвүдээн.

Техниканың эң чугула хевирлерин болгаш минералдыг чемиштидилгелерни бээриниң чартык чыл планы күүсеттинген.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүүк саарылгазы 2 траллион тонна-километр болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 4 хуу көвүдээн. Бүгү хевирниң транспортунуң пассажирлер сөөртүү 280 миллиард пассажир-километр болуп, 6 хуурга көвүдээн.

Эрткен чартык чылда күрүнеңиң капитал салыышкынының күсели-биле 17 миллиард рубль өртектиг кол фондуну ажыглалга киргген.

Улус ажыл-агыйынга күрүнеңиң капитал салыышкыны 23,9 миллиард рубль болган, ол болза эрткен чылдың бирги чартыында шиңгээдип алганындан 6 хуу хөй болуп турары ол-дур. Улус ажыл-агыйының талазы-биле керээ ёзугаар былыр ажылдарның чартык чыл планы ниитизи-биле 100,6 хуу күүсеттинген, ажылдың хемчээли 9 хуу көвүдээн. Оон-биле кады чамдык тудуг министерстволары керээ ёзугаар былыр ажылдың ниити хемчээлиниң-даа, объектилер-даа талазы-биле планны чедир күүсетпээн, ол бүгү төпчүткен капитал салыышкынының планынга кәрдүнген турган болгай.

Колхозтар аразының тудуг организацияларының күүсеткен ажылдарының хемчээли 12 хуу көвүдээн.

Тудуг-монтаж организацияларын планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазынче шилчидери уламчылап турар. 550 тудуг-монтаж трестери, бажың тудуунуң комбинаттары болгаш өске-даа организациялар планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазын ёзугаар ажылдап турар, олар болза улус ажыл-агый талазы-биле ниити керээ ёзугаар ажылдаар ажылдарның ниити хемчээлиниң 25 хуузун күүседип турарлар.

Тудугда күш-ажыдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге 5 хуу өскен. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези чиигээн. Орулгалар 8 хуурга көвүдээн.

Тудуг болгаш монтаж организацияларының элээн хөй кезии керээ ёзугаар ажылдарның хемчээлиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, орулганың болгаш бот-үнени чиигедириниң талазы-биле планны чедир күүсетпээнер.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны чартык чылда ортумаа-биле 93,7 миллион кижи болган болгаш эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 2,4 миллион кижиге азы 2,6 хуурга көвүдээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 128,5 рубль болуп, эрткен чылдың ол-ла үезин-биле деңнээрге 3,5 хуурга көвүдээн. Шаңнаарының ниитилел фондузундан төлөр төлелгелерни болгаш чиигелделерни немептерге ажыл төлевири болза, 1971 чылдың бирги чартыында 168 рубль турганындан бо чартык чылда 174 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажылынга төлевир 5 хуу бедөөн.

Хереглелдиң ниитилел фондузундан чоннуң ап турар төлевирлери болгаш чиигелделери 36 миллиард рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 6,8 хуурга көвүдээн. Он акша-хөрөңгилерниң күсели-биле чонга халас өөредилгени болгаш эмнелге хандырылгазын, пенсиялар, пособиелер болгаш социал хандырылгазының талазы-биле өскедаа чарыгдалдарны төлөөрин, стипендиялар бээрин, санаторийлерже болгаш дыштанылга бажыңнарынче хадас база чиик өртектиг путёвкалар тыпсырын, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин ажаан тежээрин, шөлөөлерге төлөөрин болгаш социал-культура хандырылгазының өскедаа хевирлеринге төлелгелер кылырын хандырган.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 83,3 миллиард рубль болуп, деңневир өртектер-биле алырга 7,1 хуу көвүдээн. Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планы 99,8 хуу күүсеттинген.

Бараан саарылгазы көвүдеп, чоннуң хереглелдери өзүп турза-даа, чамдык бараннар-биле хандырылга ам-даа долу эвес болуп торуп турар.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы чартык чылда 12,5 миллиард рубль болуп, 8,7 хуурга көвүдээн.

Күрүнеңиң капитал салыышкынының болгаш чурттаалгатудуг кооперациязының акша-хөрөңгизиниң күсели-биле ниити шөлү 25 миллион дөрбелчин метр болуп турар чаагайжыттынган чаа 550 муң квартиралары ажыглалга киргген. Оон аңгыда, боттарының акша-хөрөңгизиниң болгаш күрүне чөлизиниң күсели-биле колхозтар болгаш чурттакчы чон хөй санныг чурталга бажыңнарын тутку-лаан.

Күрүнеңиң капитал салыышкынының күсели-биле 80 муң өөреникчилер өөренир ниити билиг школаларын, школа назыны четпээн уругларның 55 муң уруглар турар албан черлерин, эмнелгелерни, поликлиникаларны болгаш культура-амыдыралдың өске-даа объектилерин тутқан болгаш ажыглалга киргген. Чурталга болгаш культура-амыдырал тудуунуң чартык чыл планы биче чедир күүсеттинмээн.

Чонга ачы-дуза чедиреринiң хемчээли эрткен чылдың баштайгы чартыы-биле деңнээрге 11 хуу өскен.

Улус ажыл-агыйын, эртемни болгаш культураны, кадык камгалалын хөгжүдер талазы-биле улам ыңайгы чедиишкиннер чедип алдынган.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чону 1972 чылдың июль 1-ге чедир 247,5 миллион кижи болган.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Вьетнам Демократтыг Республиканың шөлдеринде чугула ажыл-иштиң үезин келген—бо чылын ристиң баштайгы дүжүдү быжа берген. Соңгу Вьетнамның девискээрин америк ужар чүүл араатанзыг ёзу-биле бомбалап турзажок, тараачыннар эрес-шудургу ажылдап турар.

ЧУРУКТА: чурттуң соңгу талазында Дыонглой кооперативтиң рис шөлдеринде.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Кайызынга-даа ажыктыг

БОНН. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң чазактарының аразынга чоокта чаа Боннга ат салган садыг болгаш экономиктиг кады ажылдажылга дугайында үр хуусаалыг дугуржулга «ийи таланың кайызынга-даа ажыктыг» боон турар деп Барының Германияның социал-демократтарының «Форверет» солуну бижээн. Ол дугуржулгага ат салган чорук «ССРЭ биле ГФР-ниң аразынга садыг харылзааларын хөгжүдүп, калбартырынга чаа үе-чаданың эгези» болганын солуп бижээн. Оон херечизи—Совет Эвилелиниден Барының Германияже бойдуе газын дамчыдын чорудары болгаш ГФР-ден Совет Эвилелинче хоолайларны киирери болур.

Бир эвес 1970 чылдың августуң 12-де Совет-барының Герман кереэге ат салып, ону күштүг кылдыр бадылаваан болза, садыг база экономиктиг кады ажылдажылга талазы-биле бо чаа дугуржулгалар чардынмас турган йнык деп «Форверет» солун онзалап айыткан. Ийи күрүне аразынга бараан саарылгазының бо чылдың үш айының дургузунда 12,5 хуу калбарганы ол дугуржулгага ат салганы садыглажыышкынны калбартырынга кайы хире ужур-дузалыг болганын база хереглел турар-дыр деп ук солун медеглээн.

Акы-дуңма дузаламчы

ДАККА. (СЭТА). Бангладешке электротехниктиг заводту Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш техниктиг дузаазы-биле тудар. Ол дугайында керээни Даккага чарган.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга инженерлиг тудугнуң болгаш корабль тудуушкунуңуң корпорациязының даргазы Рафикудди Ахмадтың чугаалааны болза, заводтуң тудуу Бангладештиң экономиказының хөгжүлдезинге онза улуг базым болур. Чурт электри дериглелери, трансформаторлар, конденсаторлар, электри моторлар-биле чүгле бодун бүрүн хандырар эвес, харын база продукцияның чамдык кезиин дашкаар үндүрер аргалыг болур. Заводту ажыглалга киирери аныяк республиканың чылда хөй миллион акша түүнүт камнаалганы база бээр.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Куангчи можу Мурнуу Вьетнамда эң кадыг-дошкун тулчуушкуннарның төвү болуп артпышаан. Куангчи хоорайның бажың бүрүзү, кудумчу бүрүзү дээш тулчуушкун чорун турар. Патриоттар хоорайның мурнуу талазында сайгончу шериглерниң халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

Дайзын АКШ-тың ужар күүлүнүң болгаш флодунуң идепкейлиг деткимчезин ап турар. АКШ-тың Сайгоида шериг командылалының медеглелин ёзугаар алырга, «В-52» дээр самолёттар Куангчиниң девискээринче, оон иштинде хоорай кварталдарынче 900 тонна хире бомбаларны октаан. Самолёттар Мурнуу Вьетнамның өске-даа можуларынче база халдап турар.

Патриоттар Куангчиде болгаш оон чоок кавызында дайзынның кезектеринче удур халдаашкын кылган. Аар үгербооларның күчүлүг боолаанының соонда Куангчиден чеди километр ырак турар сайгончу шериглериниң туружунче танкылар-биле халдаан.

Хюэ хоорайже болгаш оон чоогунда Тхыатхиен можунуң төвүнче кирер оруктарда тулчуушкуннар база чорун турар. Хосталга күштери хоорайның барының талазында быжыглаа пунктуларынче, а ол ышкаш Хюэ биле Дананг-тың аразында далай эриниң чоогунда дайзынның туружунче халдаарын үргүлчүлеп турар.

Сайгончу командылал Мурнуу Вьетнамның хосталган өске-даа районнарынче шаап халдаашкынын организастаарын оралдажып турар. Чалча шериг-ниң 1700 кижилиг десантызы Хоайнен хоорайның чоогунда Биньдинь можуда суг эринге дүжүртүнген. Бо можунуң улуг кезии хосталга күштериниң холунда үш ай дургузунда туруп турар. Патриоттар хосталган девискээрлерже дайзынның чаа-чаа халдаашкыннарын ойтур шаап турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Кхмер информация агентилели бо чылдың июньда Пномпеньниң шериглериниң удур тулчуушкуннарга Камбоджаның патриотчу күштериниң чедиишкиннериниң дугайын дыңнаткан. Ол үеде патриоттар дайзынны 65 быжыглалдыг черлерден үндүр сывырган болгаш хосталган районнарының девискээрин дыка калбарткан. Ол айда Пномпеньниң шериглери 7.000 ажыг солдадын өлүртүп, бөлүгладын ногараан. Үүгле Такэо болгаш Кампонтепы можулардан беэин 70 муң хире кижилиг девискээрни хосталаан.

Лаостуң патриоттары барының үзелдиг күштериниң болгаш таиланд хөлезиленикчилериниң шериглериниге улуг чидириглерни таварыштырып турар. КПЛ агентилелдиң медээлерин ёзугаар алырга, сөөлгү алды ай дургузунда чурттуң соңгу талазында чүгле Луангпрабанг можуга беэин дайзынның 500 ажыг солдадын чыскаалдан үндүргген болгаш делгем девискээрлерни хосталаан.

Моол министр Болгарияда

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Улус Республиказының чазааның чалаанын ёзугаар Моол Арат Республиканың даштыкы херектер министри Л. Ринчин ол чуртта чеде берген, албанның аян-чоруун кылып турар.

Дайын сорулгаларынга

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң төлөөлекчилер палатазы АКШ-тың девискээринде болгаш даштыкы чурттарда шериг чарыгдалдарынга 2,58 миллиард долларны үндүрүп бээр дугайында хоойлу төлевилени чүүлдүгүүнген. Шеригге 568,9 миллион, шериг-далай күштеринге 521 миллион, шериг агаар күштеринге 283,8 миллион долларны үндүрүп бээр.

База бир чазылдырыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Невада штатта шенелде кылыр черге база бир ядролуг чазылдырыышкынны чер иштинге кылган. Атомнуг энергия комиссиязының дыңнадыы-биле алырга, чазылдырыышкының күчүзү 20 килотоннага деп болган. Бо болза 1972 чылда дөртү ядролуг чазылдырыышкын-дыр.

Тудуп хоругдаан

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорда буруңгаар дешилгелиг үзел-бодалдыг кижилерни кадыг-дошкун истеп-сүрүүшкүннерге таварыштырып турар. Коста-Риканың солуннарында бижип турары-биле алырга, Сальвадорнуң найысылалында университетти эрге-чагырганың айтыышкының ёзугаар хаттан болгаш оон удуртукчуларын эолеп турган албан хүлөөлгелериден дүжүргген. Ол университеттиң ректорун, а ол ышкаш дыка хөй башкыларны болгаш студентилерни тудуп хоругдаан.

ЧУРУКТА: Египет Араб Республиканың найысылалы — Каир. Хоорайның төп кезээнин болгаш Нил хемниң хевир шинчизи.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БАЯН-КОЛДАН МЕДЭЭЛЕР

Бүдүрүлге бригадазы

Ногаа, бакчы культуралары өстүреринге. Баян-Кол онза таарымчалыг. Бо чылын бистиң колхозта тараа, ногаа культураларының үнүжү дыка эки.

Баян-Кол ортумак школазының 5-тен 10 чедир класстарының өөреникчилери 100 хире кижи Кара-Талда болгаш школа девискээринде олурткан, тараан картофель, ногааның үнүжүн ажаап, хайгаарап, бүдүрүлге практиказын эрттирип турар. Өөреникчилериң бүдүрүлге практиказын школаның биология башкызы Вера Допчаа удуртуп турар. Ногаа, картофель шөлдеринде өөреникчилер класс-класс аайы-биле тускай даңзы ёзугаар ээлчежип ажылдап турар.

Эң эки ажылдаан класс республиканың Ак-Довурак, Хову-Аксы, Терлиг-Хая ышкаш улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелеринче экскурсиялаар эргени алыр. Ындыг идегелди чедип алыр дээш класс бүрүзү аразында чарыштыг шудургу ажылдап келген.

Чуулда

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунуң 25 муң баш шээр болгаш 2 муң баш бода малын кодурга база халдавырлыг өске-даа аарыгларга удур чугган. Баян-Кол ортумак школазының 5, 6, 7, 8 класстарының өөреникчилери 30 кижи колхозтуң ветеринтар эмчизи Хирлиг-оол Конгарның башталгазы-биле мал чуп, бир ай ажылданнар. Арткан 10 кодан хойну, 2 кодан инекти сөөлгү 5 хонукта чуп доозарлар.

Өөреникчилерден организастаан мал чуур бригада күнде 2—3 кодан хойну чуп, шалып ажылдап келген. Ылангыя Николай Нүрсат, Витя Хүүртей, Владимир Отсер, Егор Хунажык, Иван Сандан оларның аваангыр тудунгуру, ажылга кызымаа мактанчыг.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Алдар тугу

Калуга областың Карачаевода куш фабриказының девискээринде Куш-ажылчы алдарның тугу кишкип турар. Ону эң дээре куш алыракчызы Александра Орешинага алдар кылдыр көдүргген. Ол бодунга хүлөөнгөн беш муң дагаазының биреэзинден-не чыл эгезинден бээр 137 дагаа чуургазын алган.

Областың «Куш үлетпүр» трезиниң директору Г. А. Ганин СЭТА-ның корреспондентизинге мынча деп чугаалаан:

— Обласка мындыг түүнел бир дугаарында чедип алдынган. Ол дээрге куш өстүрер ажылга депшилгелиг аргаларны ажыглаанының түүнелидир.

Калуганың ажыл-агыйларынга чоокта чаа-ла эвээш продуктулуг фермалар чер болганга турган. Амгы үеде «Куш үлетпүр» трезиниң чеди улуг ажыл-агыйлары бар. Олар чылдың-на 1700 тонна куш эъдин күрүнеге бээр. Ол тускай трести тургузар мурнундан дөрт катап хөй-дүр. Трест беш чыл төнчүзүнде амгызындан үш катап хөй—250 миллион куш чуургазын бүдүрер апаар.

(СЭТА-ның корр.).

Моол министр Болгарияда

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарияның Улус Республиказының чазааның чалаанын ёзугаар Моол Арат Республиканың даштыкы херектер министри Л. Ринчин ол чуртта чеде берген, албанның аян-чоруун кылып турар.

Дайын сорулгаларынга

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң төлөөлекчилер палатазы АКШ-тың девискээринде болгаш даштыкы чурттарда шериг чарыгдалдарынга 2,58 миллиард долларны үндүрүп бээр дугайында хоойлу төлевилени чүүлдүгүүнген. Шеригге 568,9 миллион, шериг-далай күштеринге 521 миллион, шериг агаар күштеринге 283,8 миллион долларны үндүрүп бээр.

База бир чазылдырыг

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Каттышкан Штаттар Невада штатта шенелде кылыр черге база бир ядролуг чазылдырыышкынны чер иштинге кылган. Атомнуг энергия комиссиязының дыңнадыы-биле алырга, чазылдырыышкының күчүзү 20 килотоннага деп болган. Бо болза 1972 чылда дөртү ядролуг чазылдырыышкын-дыр.

Тудуп хоругдаан

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадорда буруңгаар дешилгелиг үзел-бодалдыг кижилерни кадыг-дошкун истеп-сүрүүшкүннерге таварыштырып турар. Коста-Риканың солуннарында бижип турары-биле алырга, Сальвадорнуң найысылалында университетти эрге-чагырганың айтыышкының ёзугаар хаттан болгаш оон удуртукчуларын эолеп турган албан хүлөөлгелериден дүжүргген. Ол университеттиң ректорун, а ол ышкаш дыка хөй башкыларны болгаш студентилерни тудуп хоругдаан.

ВЬЕТНАМ УЛУС-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАРНЫҢ ДОПЧУЛАЛЫ

Вьетнам улуска удур араатанзыг дайынын америк агшериг сөөлгү үеде дыка күштелдирген. АКШ-тың Вьетнамда кемниг үүлгедиглерин истеп-хынаар талазы-биле комиссияның сан-медээлерин ёзугаар алырга, америк ужар чүүл апрельде ВДР-ниң девискээринче 1.200 ужудуушкуннарны кылган болза, июльдиң бирги чартыында 1.370 ужудуушкуннарны кылган. АКШ-тың шериг-агаар күштери ол чурттуң девискээринче хүнүң-не 5—7 муң тонна бомбаны октап турар. Ол өлүмнүг бомбаларның дыка хөй кезиин патриоттарның хостаан районнарынче октап турар.

Сайгончу чалчаларның харыксыраан ёзу-чурумун камгалап арттырар болгаш вьетнам улустуң маадырлыг удурланыышкының сый шавар дээр чүткүлүнге Пентагон дайын чорударының эң араатанзыг аргаларын ажыглаарындан безин чалданмастаан. Үүгле кижилерге эвес, харын бүгү-де лириг амытанга удур угланган эң дерзии чепсектерни, бомбаларны америк агрессорлар ажыглап турар.

ВДР-де суг моондактарының болгаш плотиналарының системаларын америк самолёттарның үргүлчү бомбалап турар чоруу аажок улуг айыыл болур. Оларны үргедип турар чорук 15 миллион кижи чурттаан делгем районнуң чонунга өлүмнүг кыжаныышкынны тургузуп турар.

Байдал ындыг турбуже Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле төлөөлекчизи Р. Зиглерниң парлалга конференциязынга чаа кылган медеглели мырынай ыят чок болган. Суг моондактарын болгаш плотиналарны америк самолёттарның бомбалаар чоруун болдурбазының тодаргай хемчеглерин каш ай мурнунда президент Никсон алган үүве деп, ол чулчуруп турган. АКШ-тың чазааның албан кижилериниң ындыг янзылыг медеглелдерин американнар боттары буруу шаап турар. Чижээ, «Вашингтон поет» солуннуң корреспондентизи Крафт Ханойдан мынча деп дыңнаткан: «Америк бомбалар плотиналарга барып дүжүп турар дээрзинде кандыг-даа чигзиниг чок. Бомбаларның плотиналарга барып дүжүп турганын караам-биле көрдүм».

Америк аг-шеригниң кемниг үүлгедиглери бүгү делегейде диңмиттиг киленнээшкинни хайыктырган. Ол чурттуң патриоттарының маадырлыг демиселинге деткимченин күштүүн Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хүнүн чап чаа эрттирип турарының үезинде чырыткылаңдыр көргүскен.

Бистин чуртувус вьетнам улустуң талазынга туруп келген болгаш турар-даа. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының айы ССРЭ-де июль 20-де эгелээн. Совет кижилер АКШ-тың Индий-Кыдатта дерзии агрессиязын киленниг буруу шаап, совет улустуң вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш ону деткиириниң шынчы сеткилин илергейлеп турар. Фидель Кастронуң алдары дээш тургускан дүштеки шайлалгага СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев мынча деп медеглээн: «Ол айтырыгга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң туруш-бодалы тодаргай болгаш өскерлиш чок. Вьетнам улуска бистиң деткимчевис болгаш бүгү талалыг дузаламчывыс оон шынныг херээ тиилегижеге чедир үргүлчүлээр апаар».

ДҮШКҮҮРЛҮГ ЧОРУКТУҢ ОДААН УЗУТКААР

Чоокку Төөн чүк мурнуку хевээр делегейнин дүшкүүрлүг чоруунун эн айыылдыг одагларының бирээзи болуп артпышаан. Ынчангаш ол талазы-биле харыысалганы израиль агрессорлар болгаш оларның империалистиг камгалакчылары чүктээр апаар.

1967 чылдың июньде Израильдиң Египетче, Сирияже болгаш Иорданияже халдаанының соонда алды чыл эрткен, а Синай чартык ортулук, Газа району, Иорданияның барының талакы эрии болгаш Израильге эжелеттирген өскедаа кайы шагдан бээр араб девискээрлер эжелекчилериниң дарлалынга базындырбышаан. КНО-нуң Айыыл чок чорук Төөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-деги резолюциязын калчаалыг ёзу-биле херекке албайн, израиль эрге-чагыргалар Каттышкан Штаттарга деткиттирип алгаш, араб черлерден бодунуң шериглерин үндүрүп алырындан шуут быдап, бодунуң шериг-житкен суурларын тургуспушаан ол черлерге быжыглаттынып алырын оралдажып, Ливанның болгаш кожазында араб күрүнелернин кызыгаарларынга ажык шериг чөнгээлериниң политиказын чорудуп турар.

Израильдиң премьер-министриниң кол дузалакчыларының бирээзи, портфель чок министр Галили араб күрүнелерге хамаарыштыр израиль политиканы өскертириниң «кандыг-даа барымдаалары чок» деп июль 19-та калчаалыг медеглел кылган. «... Чаа суурларны тургузарының талазы-биле күжениишкиннеривисти үргүлчүлеп, бистиң башкарганывыс девискээрлерде суг болгаш чер курлавырларын ажыглазывыса чогуур» деп ол чугаалаан. Америк сионисчи организазиянның съездизи ажыттынып турда үүве чугаалааш израиль премьер Г. Меир Израильдин чепсеглениишкиннерин бүгү хемчег-биле өстүрүп күштелдиреринче кыйгырган. А камгалал министри Моше Даян шериг-агаар күштериниң школазының доозукчуларының мурнунга үүве чугаалап тура «олар Чоокку Төөн чүкке дайын чорудулгаларын дагын эгелээринге белен турар ужуруг» деп кыжаныышкынны чулчуруушкунну кылган.

Чоокку Төөн чүктүң улустарының ёзулуг айыыл чок турар байдалының эрге-ажыктарынга таарыштыр политика талазы-биле чөптүг шиитпирлээшкинни чедип алыры тайбының эрге-ажыктарын өргим үнелеп турар бүгү кижилерге мурнуку хевээр кол сорулга болуру чугаажок. Ынчалза-даа Айыыл чок чорук Төөвүлелиниң ноябрь резолюциязын күүседириниден Израиль шуут-ла ойталап турар мындыг байдалдарда араб күрүнелер эжелеттирген девискээрлерин хостаарынга боттарының эргезинде бар бүгү чепсектерни ажыглаар барымдаалыг болуп турар.

Ам араб күрүнелериниң камгаланыр аргазын быжыглаары, ёзулуг антиимпериалистиг үндезинге оларның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвин быжыглаары, империализмниң болгаш реакцияның депшилгелиг араб ёзу-чурумнарны дүжүрер дээр оралдажыышкыннарынга удур араб улустарның демиселинге дүрүм ёзугаар эвилелчи — социалистиг күрүнелер-биле араб күрүнелериниң харылзааларын калбартыры болгаш быжыглаары онза ужур-дузалыг болуп бар чыдар. «Араб -совет найыралды баксыдадырынче угланган кандыг-даа үүлгедиглерни Араб Төөн чүктүң депшилгелиг болгаш национал күштери ону барымдаалааш буруу шаап турар» деп, Ливанның «Ан-Нида» солуну онзалап демдеглээн. Күштүг болуп кирген совет-ирак керээ Чоокку Төөн чүкте байдалга таарымчалыг салдарын чедирери чигзиниг чок. Ол керээниң чүүлдериниге дүүштүр хөделбишаан, ирак чазактың барының талакы монополияларныы болуп турган «Ирак петролуем компаниин» национализастааның ССРЭ шиитпирлиг деткээн. Янзы-бүрү адырларга ССРЭ-биле кады ажылдажырынче чүүлдүүн Ирак база илергейлеп турар. ССРЭ-ниң болгаш Иракның аразында найырал «бистин харылзааларывыстың чугула фактору болуп турар болгаш болурдаа, ол харылзааларны быжыглаарынче моон соңгаар-даа оралдажыр бис» деп, Ирак Республиканың президентизи Ахмед Хасан Бакр онзалап демдеглээн.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

Челернин, скулешкени

(Бичии тоожу)

Монгуш ДОРЖУ

КИИРИЛДЕ

Күрүне шылгалдалары чоокшулаан тудум, кижиниң сагып-сеткилиниң дойлуру дам баар... Дүн, хүн-даа дивейн, дептерлер, конспектилер ажарыңга өйлежир. Үйгу кызырлып, кандыг-ла бир арттың кырында үне бээринге чедир каш-ла базым арткан, тайзы бассыңза, кадырны куду дукпуртуланып баткаш, база катап-ла арт кырынче үнеринче кыаар сеп. «Чеди катап хемчээгеш, чаңыс катап үзе кес» дээр орус улустун үлегер сөзүнде ышкаш, эге тулук-биле-ле артты ажыр баа бээрин кым күзевес боор. «Эртемде—каалама орук чок» деп домактың алыс утказы мында дүгдүңнеги чугаажок.

Мен база-ла өске өөрүм ышкаш, «думчукка тулганда быаа сугжу» дээш байгы-ла билиимни, угаан-сарыылымны, үйгу-дыжымны шылгалдаларже угландырыпкан турдум. Ынчалзажок, бир-ле дүне мээн дүжүмге чажымда мени бир аалга ай ажыр хой кадарткан «Чылбыга-Кадай» кирип келген.

Оттуп кээримге, дер-суг дүшкен, кара суг дүвүнден чап-чаа ушта шелдирипкен кадыргы дег дырбаннаан чыдыр мен.

Часкы дээриң аялы-даа хөлчок. Артында-ла чингиртилиг көк. Эртенги салгын теректе-рниң бүрүлерин чассыдарга, оларның аразында хүлүреди сымыранчыры безин менээ тода билдинип келгеннаг.

Адырам. «Чылбыга-Кадайның» чаш чүрээмге арттырып каан аар балыгларын кижилерге бирден-бирээ чокка тоожуп бергеш, сеткил-сагыжымны чылыг-чымчак сөстер-биле «чүгдуруп» кааптар хире турган мен бе ынчаш?

А ам? Өске херек-тир. Харын бодум хөйге чарлап, амыдыралдың хөраүнүндеп чүгле кадык, чараш, кандыг-даа кадыг-бергелерге торулбас чечектер өзүп үнүп турарын күзеп, ол дээш демисежир үкурлуг мен!

Мыңдыг аяс эртен кайгамчык хүн үнүп келири чугаажок. Ол ам даглар артындан үнүп кел-ле бүгү амылыг өртемчейни куспактаптар!

БИРГИ ЭГЕ

Чайның башкы айы турган үве.

Хектериң откут, тааланчыг үнери инек сагган аванга аян тудуп турганы ам-даа күлаамда чаңгыланып, бодалымның хаңзыңдан балалбаан.

Бир-ле хүндүс каш өшкүвүстү кадарып чораш, дүштедил кээримге, өөвүстүң чанында деритти мунуп каан өле аът тур. Дораан-па таныш кагдым. Кырган-ачамның Саяк-Өлеги. Аммаарым-даа хөлчок. Кырган-авам сутта аңна баар мен. Өрү шуравышаан, өгге кирип келдим.

— Өшкүлериңни каяа кадардың, оглум?—деп, авам дораан-на сонуургады.

— Ыратпадым. Мыя бо судак уванга.

— Кежээпейимни, ол болбазыкпе. Хумунда таратан кудуп иш, тараадан өремелеп чи—дээш, хадың дазылы кара хува тутсу каапты.

— Кырган-ачам келди бе, авай? Ам-на кырган-авам сутга баар мен шүүме.

— Чок, оглум. Кырган-ачаң хөөкүй...—дээш, авамның карактарындан борбак-борбак дамдылар сыстып келди. Авамның арнынче туздур көрүпкеп, арын-шырайының ундаргайын ам-на эскерип кагдым.

— А даштын кымның аңдыл ынчаш, авай?

— Чодураның адазы мунуп келди. Кырган-ачаң хөөкүй кызыл-дустай берген ышкажыл...

— Кайнаар? Дус-Дагже бе?

— Чок аан, оглум. Чодураның аразы канчап баржык?.. Ол ышкаш, мөңге үйгузун удааны ол-дур ийин.

Чодураның аразы канчап баржык дээрге-ле, харлыга бергеш, дүргеп-не өгдөп үне халыдым. Сактырымга, чаңнык, чаъстыг кара булуттар хөрөмде аай-дедир кожүп, улуг шуурган болуп хуула бергензиг-даа.

Шиви дөзүнде одагда ачам биле Чодураның адазы хойтпак олуртуп алган, бодамчалыг чугаалашкан олурлар. Чодураның адазы дээрге, авамның угбалын ап чораан кижиле болгай. Даай-авамның калганының соонда, ыңдалдыг дулгуяк кадайда олуруп алган деп авам суглар чугаалажып органын дыңнаан мен.

Ачам мени көрүп, кааш, кыйгыра-дыр. Ол аразында авам база чедип келген.

— Боларның-биле кырган-аваң сутта баар сен. Белеткенип ал аа. Орун аразы ырак, ааржыдан чуруп чип ал—дээш, ачамның сөстерин шалабула дыңнадым.

— Кырган-авам сутта баарым ол. Мээң орнумга сен өшкүлер кадарар сен—деп, угбамга шын-на сеткилим-биле өөрүшкүм илередип тур мен.

— Мен авам-биле кады соонда баар-дыр мен ийин. Чодураның ачазының шавары кончуг кижи боор. Ужаң адаанга салып алыр сен, дуу алик кежи дөжээпин ап ал—деп, угбам чагып кагды.

Дал дүшүп эрте дүжүп чорда, аалдан аттаныптывыс.

Авам биле ачам биске орукуур менди-чаагай чоруурувусту күзеп, кырган-авамның амыр-мендизин айтырып, таакпы тип бээри-биле күскөр чеде бээрин дамчыттылар.

Чедер черивис шынап-ла ырак. Бир артты ашкаш, хемнер база кежер, ооң соонда чиңгир-ногаан эзим шазын одуртур.

Аалдан үнерде-ле «эзецгизин дыңзыдыр» алган Чодураның адазы аът аксын ында-хаая тыртканш:

— Ужаң аарбайн чор бе?—дигилээр.

— Чок — деп, элик кежи ырыктаажымның безин халадыын чажырыптар мен.

Арт кырынга үнүп келгенивисте, Чодураның адазы дүжээли деп бо. Сагыжым чырыш дээн. Янзы-бүрү чечектер безин менче баштарын чайып, «секпереп ал» дээлиг болган.

Аъдының ыдык-челинден элээн каш хылдар чула соп алгаш, хойнундан кызыл торгу кескиндизи уштуп эккелгеш, бир-ле үвени химиренип-химиренип, хорумда куу ыышка баглап кааш, узун сөөскеп даңзазын кадыг идиниң хопчузундан уштуп эккелгеш, ышаар-ла, чер биле дээрниң тудушкаанда, ашкан хүнүүн сөөлгү хереллери-биле будуттунуп алгылаан, кызыл чайт булуттарже бодамчалыг кайгавышаан, суук көк ыштарны думчуунуң үттериндеп үндүрүп каап олур оң.

А мен авамның хүнезин кылдыр хойладып берген курдунуң бирээзин уштуп алган хемирип, ал-ла сагыжым кырган-авам сугда мурнап чеде берген тур мен.

Чодураның адазы ол өйде та үүнү бодап олурган кижи. Та өскүс калган ийн уруунуп, та даай-авамның дутайын... Оңу үүгле ооң хөрөөнде борбак чүрээ билир турган болбайнаан.

Орук ара барык-ла үве чугаалашпаан бис. Чүге дээрге мен кижилерден үве айтыра албас — өөрүк болган кижидир мен. Оон ацыда, ачам хөөремик кижини «дыл-биле дыт ужуруп, аксы-биле аал кожурүп» чоруур дээш, бо-ла чемелээн олурар кижи.

— Эзер дергизиндеп туттуулар чеде берген кижи-дир сен, оглум. Сөстүң шыын чугаалап чор, уаун дыл, хөремчик дузза ышкаш, шорулгактыг чоор — деп, чагыыр чагыы меңээ ыырыңайла эм-таң апарган.

— Кижиниң төрээн ынаа адазы, бодунуң ээзин базар ер кара чаңгыс эргелиг оглуп мөзү-шыныарлыг, тутканда — меге, тулушканда — тиилээр ыыдыр кижизидин алырынна кызар ыйнаан. Ачамның чагыгларында холуксаа чок, ыындан өске үүү бар деп!

Айым ышкаш, хүнүм ышкаш,
Айдың, чырык үве кайдал?
Ачам ышкаш, авам ышкаш,
Авыраздыг үве кайдал?—

деп, улустуң ырызында өттүр-ле соглеп каан ийин. Имиртиңнеп, аяс чайты дээрде сылдыстар ында-мында ыышкылаан, талыгыр одаглар ышкаш, кожа-кожа болу бергилээн чырыткыланып турлар.

Удаваанда ыттарның үн алчын ээрери дыңналып келди. Өдекке чоокшулап орувуста, ырак эвесте өгдеп херээжен кижиниң шала чассыды ырлаан ырызы дыңналып келди:

Дөртен ала төнген болза,
Дөргүн сынмас туру деп бе?
Төрелдери төнген болза,
Дөр-ле сынмас олур деп бе?

— О-ош! Күжүр Сайынны аар! Амырга дег үнүг кысты аар!— деп, шала уян үн детки-ди.

Кара дуруяа эткен черге
Хар-ла чагбайн баар эвес.
Кадай уруу орган черге
Каткы үнмейн баар эвес —

деп, демги-ле үн өнемчиди.

— Чадараан чүвелер, ам база эзирик-тир — деп, Чодураның ачазы бодунга чугаалангаш:— Чедип келдивис. Дүже халы — дей-дир.

Өгге кирип кээривиске, үш кадай олур. Ийнзи — чыышкын баарында, өскеаи дөрде, ак эвчек кырында.

— Сол, менди-чаагай тур силер бе?—деп, Чодураның ачазы амырлашты.

— Сол, менди-ле. Силер эки чордуңар бе?

— Эки-ле чордум, ыңар.

— Ол чораан чонуңарда ыт-куш, думаа-хаваа сол-дур ирги бе?

— Сол-ла чон-дур.

— Кыжык тывылгаа. Хам-Кадайны ыыаар хөөп, хөөп даадым, чалап апаргаи сураг бар ийин. Чүү билдире-дир база?—дээш, ийн чажын ыыш хумуң баглары ышкаш кыздыр ийн тарай өрүп алган, удургу диштери курзук, кадай, угулаалыг когээржиктеп ыраганы шаажаң аякка кутканш:

— Ырак чер чораан кижи оңгаи-суксаан болгай аан болар, мырыңай-ла орая дүвү кирип чорааны ол-дур —дээш, Чодураның ачазынче ийн холдан сунду.

Чодураның ачазы дашканы алгаш, ынай-бээр ыдамнаа чашкылааш, аас дээш, дедир сунду, а демги кадай аякка эрнин дээскеш, дагыы сунду.

— Демги Чекпе ирейниң шуваганчызы чорта берген, Хам-Кадайның сураа ында үнду. Хадын-Чарык аржааның септеп алган улус эвеспе. Ында кирип турар улус ол хамны хоой берген сураг база бар болду. «Эзлеп» берген аржаан эвеспе ол Чогум кыжык дугайы дыңналбайн-дыр. Дамчыыр, тавыйыс чугаа боор ийин он.

— Бо оол кырган-аваны сутга барыксаан оол-дур, ада-иезин таакпы тип бээрин бодап олурар чорду ийин. Эртен ол аал-биле кижи чорушса, кады чорудуптар-дыр ийин — деп, Чодураның ачазы чугаалады.

— По-оок хайт! Эпир чылын ыыаар коже берген, демги хөй уруглардыг Дарганның оглу ышкажыл бо! Ажытөлү кызыл орт амытаннар-ла болгай. Оларың кандыг чурттап чорлар?— деп, оңнүң херээжен эзин-ле боор, аяк хаолиг кызыл торгу тоннуг, сегелинде кара меңнег, аныяксымаар кадай чугаалап олур.

— Чүгээр, эки-ле чурттап орлар. Бо оглу күзүн сургуулче баар оол-дур. Пар чылдыг. Назы четкен.

— Ыңдыг боор харын. Мээң Чинчим инек чылдыг. Ооң бичеан-ле шын. Алыс бодунуң сөөккүрүн көрем мооң. Бажы суг чылапча-ла — дээш:

— А, Чинчи! Уруум — деп кыйтырарга, даштын чир-шоң турган уруглар аразындан:

— Чүл, авай?— дээш, чиңге үн ужутап келди.

— Бээр келем, кызым.

Арны бир-ле ак тос, чаактарында сыртылааштардыг, ырбыска уруг кире халып келди.

— Бо дуңмаңны чемгерип каг, хөөкүй үйгузураан пат олур. Удузун. Даарта кады хой кадарар силер.

Уругнуң каан берген далганын дүвү далаш-биле арыдыпкаш, чыышкын баарында калбаш дидим.

(Уланчылыг).

НАМЖИМНИҢ ЧОГААЛЫ

Бир-ле катап Намжим дээрзи эжиниң бижээни тоожу номун көргеш, хей-аъды көдүрдүп, караа чырып, кулаа ажыл келгеш ышкаш, «кидиниң бижип каар үвезин мен чоонган мен»—дээш, ынакшыл дугайында тоожу бижинри-биле олурупкан дээр.

Угаан-бодалын хайныктырып, уран сөстерин чыып, ижүп турган, адак сөөлүнде «тонгеп» деп сөс бижээш, амна кээп сеткили амыраан-дыр эвеспе.

Ном садыныта Н. Намжим «Ынакшыл дугайында тоожу» деп өгезин кара-хүрец савыяа картка алдынналчак үжүктер-биле кирп базып каан улуг дептери кижилер былаажып садын ап турган черге таваржы бергеш, Намжим өөнче карацвадыр халыпкан. Четкен өлчаан кара портфелин хоспап, колдуунуң араызына кызыпкаш, ном үндүрер черниң бухгалтериязына чеде маңнай берип-тир.

Калчан баштыг бухгалтер ашакка паспорт, документизин көргүскеш, акша алыр даңзыга холунуң үжүүн салгаш, болук-болук шарын каан акшаны ап, кара портфелиге дартайтыр дыгаан, универмагже хирт-ле дээш.

Садыта баргаш, «Москвич» дээр чиик машинаны садып мунупкаш, кадайының ажылдап турган черинге халдыр чеде берген. Ооң кадайын олуртуп алгаш, бараан-сараан садын ап магазинээш, бажыңынче чаңнар дээш машинаны туздур халыдып чораан.

Машинаның артында олуттарын чигир-боова, кат-чимис, аъш-чем, арага-дары-биле долдур чүдүрүпкеннр бодаарга, тоожуну «чуур» хевирлиг. Ооң ацыда өөнге улуг хевис, бодунга костюм, кадайынга шинник платье садын алганы чуулдазының кааталгазы-ла болган боор.

Арнында хулумаурут чайнаан, караанда өөрүшкү чалгаан Намжим көрүнчүктелчек асфальтылап сыыладыр халдын орда көңгүс танывазы хептиг, өске кижилер көстүп келгеш, оруун дуй турупкаш, эрттирбостей бергеннер. Кезек када сигнал базып чоруй, аргажоктан тормоз базып доктаатканн.

Черге көрүп көрбээни алдеп өске идик-хептиг кижилер уткуштур олче кылаа жып көргге, «мээң чогаалым делегейге кептерен алдаржаандыр»—деп бодаан, машинадан үнүп келгеш, боргун-даа ужулбайн турамыы кончуг ёзулал кылгаш—чогаалчы Намжим — дээш, кижи бүгүдеи-биле хол тутчуп мендилежип-даа турган ургин.—Силерге ужурашканымга өөрүп тур мен!— дээш, турган кижилериң бирээзи уламчылап,— бүгүн кайын эндээр силер[illegible]ниң кырган адазы дээр бо, азы чүзү боор чүвел:—Бокаччо. Болар шупту дөмей: Александр Дюма, Майн Рид, Александр Сергеевич Пушкин, Инжинаш —дээш чугаалап турган кижи эрги чаңчыл-биле кочал дег кара шляпазын ужулгаш, мөгеерге,— бо эргим кижиниң адын Михаил Лермонтов дээр ийикпе?—деп аныяк чогаалчы айтыргаш,— силер бүгүдебиле танышканымга өөрүп тур мен—дээш, чугаазын доосааанда демгилериң бирээзи:—ынчаарга силер бистиң чогаалдарывыстың маадыларының овур-хевирин хоолгалап чыгаш, чаңгыс черге парлаткаңнар дээш, машинаңарны дүжүп бээр-дір силер. Артыы олутта арага-дары, аъш-чем, эт-хереселиерни ап алыңар— деп шыңгыы негээш, ийн-үш катап даштыкы дылдарга каттаан.

«Машинамны чидирерим олдур!» деп бар-ла шаа-биле алгыларын ораддажып тепкиленирге,—эйт, канчан улаарап тур сен, одуп!—диве-ле чанында чыткан кадайының үнү дыңналыр болган.

Ц. ШАГДАРНЫН.

«Тоншуулар сеткүүлге бижээнинден Г. Санчаа очулдурган.

Спорт · Спорт

Р. ФИШЕР МУРНАЙ БЕРГЕН

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Хөлшыдыраа талазы-биле делегейге бирги чер дээш Борис Спасский биле Роберт Фишериң аразында маргылдааның июль 23-те алдыгы салыышкыны америк гроссмейстериң типлелгези-биле доозулган. Ынчангаш амдыызында Фишер 3,5 сан-биле мурнап чорун турар. Б. Спасскийниң саны — 2,5.

Дараазындагы — чедиги салыг июль 25-те болур.

ЧИИК АГЛЕТИКА

Эрткен неделяда Москваның В. И. Ленин аттыг Төп стадионунда ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле маргылдаазында Вильнюстан баргаи Кюле Сабайге 800 метрге чарышка киришкеш, ону 2 минута 01,1 секундада маңнап эрткеш, рекордту турган. Ол ышкаш Минск чурттуг Виктор Мясников 110 метр моондактыг чарышка киришкеш, ону чүгле 13,6 секундада эрткеш, типлелгени чедип алган. Ленинградчы Рашид Шарафетдинов 10 километрни кымдан-даа мурнай маңнап эрткен. Ооң түүнели —28 минута 05,2 секунда болган. Краснодар чурттуг Л. Брагина 1500 метрге чарышкаш, ону 4 минута 06,9 секундада эрткеш, делегей рекордун туруска.

Чэрбиги чайгы олимпий оюнларына чедир таптыг-ла бир ай арткан. Ынчангаш ында кирзирлерни шилиирибиле ССРЭ-ниң чиик атлетика талазы-биле маргылдаазына хемчилер, копьё, снаряд, диска октакчылары, фехтовальщиктер, волейболистер база кызымаккай спортчу демисел кылганнар. Спорттуң чамдык хевирлериниң талазы-биле олимпий оюнларына кирзир кандидаттар бо айның төнчүзүнде тодараттынар.

(СЭТА).

Телевидение

ИЮЛЬ 25-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20—«Эрги хемге». Телефильм. 19.45—«СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 20.10—«Силостун бедик шынары дээш». Кыска метраждыг фильм. 20.25—Спортчу панорамэ. Дамчыдылга. 20.50—Кивожурнал. 21.00—Телемедээлер. 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—«Ог-бүле дээрге ог-бүле-ле болгай». Уран-чечен телефильм. 22.25—23.10 — «Юрий Мазурок ырлап тур». Концерт-фильм.

Алгаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге чаъс чаап, диңмирээр. Барыын угланыышкынныг хаттың дүргеин секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температураазы 22—27 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чаңбас. Хаттың дүргеин секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температураазы 25—27 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хөгжүмнүң үнери» (1-ги, 2-ги кезектери). 9.20, 12.15, 15.10, 18.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мава-ла, харын» 15.20; «Персин чечээ» 16.55, 18.35, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эртинелер ортулуу» 9, 11, 13. «Бодун дугайынны мецээ чугаалап берем» 17, 19, 21 шактарда.

«ВОСТОК»: «Александр Матросов» 15.30; «Кадайымның алдар ады» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

ВЗВОД КОМАНДИРИ

Сержант Салчак Чайдыптың организаччы чоруун, төлептиг аажы-чаңын барымдаалап көргеш, кезектиң командири ону взвод командири кылдыр томуйлаан. Ол Хову-Аксы суурдан шериг хүлээлгезин эрттирип келген. Шериг баар мурнунда трактористеп турган.

Шериг кижиниң төлептиг аажы-чаңы, эрес-дидими, аргамергежили дайынчы өөредилге үезинде илези-биле тодарап көстүп келир. А Чайдып дайынчы болгаш политиктиг белеткелге үргүлчү эки демдектерни ап, мактадып келген. Бир-ле катап ону взвод командириңге томуйлаан дугайында дужаалды чыскаалган солдаттарга номчаан соонда, кезек командири аңаа келгеш, мынча дээн:

— Взвод командирлеп болур арга-мергежил сенде бар-дыр. Эш-өөрүң сени хүндүлээр-дир.

— Идегелди шынзыдар мен, эш командир — деп, Чайдып аңаа харыылаан.

Улуг лейтенант Салчактың артиллерия взводунга чоокта чаа база чордум. Салчак Чайдып тургаш:

— Бистиң взводту ам чаа деп чугаалап болур. Чүге дээрге элээн хей аныяк оолдар бисте немежип келген, багай эвес, кончуг кызымаккай оолдар. Чоокта чаа хурал эрттирдивис. Орта аныяк солдаттар дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиннери болур бис деп хүлээлге алганнар. Баштай шала сестип турган мен, ынчалзажок олар боттарының берген сөзүн быжыг чуруму, дайынчы өөредилгезибиле бүзүредип турлар — диди.

Салчак Чайдыптың командирлээни взводу шериг албанын телептиг эрттирип, Төөзэн чуртун карак огу дег хамгалажып турар.

Ю. САВОСТИН,
офицер.

ДЫШТАНЫКЧЫНЫҢ БОДАЛДАРЫ

I. АЯН-ШИНЧИЗИН БОДАЗА

Он чыл эрткенде, бо чайын Балгазын санаторийинге база катап дыштандым. Бо хире үе иштинде ол элээн чаартынып, сайзырааны каракка көскү-даа болду.

Бичии уруглары эмнеп, дыштандырар ийн чаа корпус, электри тогунуң күзүн таарыштырар трансформатор турар чер, чаа чунар-бажыг, гараж, бус-биле чылыдар чер бар. Эрги корпустар болгаш столовая дегемчий бергеп, чаа магазин ажылдап турар.

Ынчалзажок санаторийниң архитектурлуг хевир-шинчизиниче кичээнгей салыр үе келген деп бодаар мен. Бо кадыкшылга чери болза, бойдустуң чайгаар бүткен чурумалдыг каас-чараш черинде турар. Ооң тудуг-сууру ону улам-на аян киирер ужурлуг. Бо бүгүнү тускай төлевиледи өзүгаар кылып сайзырадыр болза дыка таарымчалыг болур ийик. Санаторийде амгы байдал ыыдыг эвес бодуп турар.

Ийн чаа корпусту санаторийниң девискээринде ногаан аяқ шөлүн дал өртүзүнде доора туткан. Ону тударда черден казып үндүргеи довурак ол аяқтың чараш чурумалын үреп, сүстүн чыдар довуруктыг болдурган. Корпустары ук шөлүн кылыгларында узун хадылар баарында туткан турган болза эки-ле ийик. Ол-ла корпустар чавында электротоктүң бажыңчыгажын туткан.

Ам санаторийге барган кижи бир-ле дугаарында ногаан аяқ шөл орттузунда долгандыр куу херимниг туйбу казанакты дораан эскерер. Шөлдүң аян-хевирин шакынчаар үрээн оске-даа түүлдер бар. Кол корпустан эгелээн столоваяга чедир ийи чүс метр хире ногаан шөлдү дургаар калбаа үш метр хире буганы каскан. Ону ынчаргаа ужуру столовая-биле корпустар аразының оруун асфальтылаар дээн хире. Ынчалаада бо ажыл ам 4—5 чыл иштинде узамдыгып, харын-даа эмнеп, дыштаныр турар кижилериң столовая-биле аргыжарында шаптыктыы кончуг болу берген.

Санаторийниң девискээринде ногаан аяқ шөлдү долгандыр узун саглагар хадыңнар шаанда кончуг чараш көстүп тургулаан. Санаторийже хатты безин ол белеп киирбес турду. Ам ыыдыг эвес апаргаи. Чурумалдыг девискээриниң соңгу-чөөн талазында турган сырый ногаан хадылар шуут чок. Бир гектар ажыг черниң хады аргазын өртке алыскан, чүс-чүс өртөп төжектер көстүр. Ону дыштаныкчылар «Өртөп аяқ» дижир. Санаторийниң соңгу талазының хаттан камгалал хадылары ынчаар узуткаттыпганындан хаттыг хүннерде доозун буруцайнын эгелээр. Ол дыка таарымча чок. Санаторийниң чөөн талазында чартык гектар хире чаш ногаан хадыларны эткен чазын ооскээн өрт база хоозураткан.

Кадыкшылга черниң девискээриниң ногаан аргаларын өртпен камгалаар хемчегларни шыңгыыдыр үе келген деп бодаар мен.

2. ТУРАЗЫНДА АМЫТАННАР

Эмнеп, дыштанып турар кижилер-биле кады ногаан аяқ шөлге селгүүстеп үнгүлеп келир кара туразында амытаннар бар. Олар болза санаторий чаныда чурттап турар чурттакчыларның инектери, хаваннары-дыр. Шөлдүң чечээн, сигенин инектер чүлгүй шаап, хөрзүнүн хаваннар үрегдеп турар. Ажылдавайн турар хөй хуу кижилер ында бажыңнар түткулаан, огород кылып, хаван, дагаа, инекмалдарны элбээ-биле өстүрүп турары санаторий девискээриниң санитарлыг негелдезинге канчап тааржырыл? Республиканың Кадык камгалал министерствозу бо бүгүже кичээнгейни салгаш, бир хемчээн алыр боор деп кым-даа идегээр.

3. ДЕРИЛГЕЗИ ЧЕТПЕС

Чылдың кайы-даа үеинде эмнеп, дыштаныр кижилер хөйү-биле маңаа келир. Чурттакчы чөн база элбек. Ол хиреде санаторийде почта салбыры чок. Дыштаныкчылар чаа солуннар, журналдар номчуйн турар. Телефон-биле чугаалажыр аргазы чок. Чагаа хавын безин Балгазын суурдан барып садын алыр. Почтаны эки тура-биле чедирип турар бир кижи бар суралыг. Ынчалза-даа ол келзе келир, келбезе келбес. Почта хааржаанга суп каан чагаалар кап-даа хондур чыткылаар.

Үр хуусаалыг эмнедип турарларның дөргүл-тереги база келгилээр болгай. Мында улус хонар черниң чок болуп турары ырак-узактан келгеннерге дыка берге. Улуг эвес өрээлдеп тускайлап тургузуп үүге болбас деп?

Ногаан аяқ шөлде таарымчалыг байдал тургустунмаан. Олурарга эптиг сандайлар орнунда доорбаштар бажында хап каан маңзалар бар. Спорт дериглерин тургузар болза кадыкшылга улам эки салдарны чедирери билдингир. Самдар четкилиг хол бөмбүү, ооң бодүүн шөлү, ийн чагы аразында турник ыыдыр-быжыглаан ломдан оске үүве көзүлбес. Хол шыырааалар чедишпес. Домино, шашки дээн ышкаш хоглуг оюнар чок. Оларның орнун көзер эзлеп турар. Баг ыагар шөлден дерип кылза база-ла эки. Санаторийниң чаныда Узун-Алаактың чурумалдыг аяңынга бичии стадиончуган тургузар болза чогумчалыг деп бодаар мен. Аңаа долгандыр улус маңнаар орукчуташтан эгелээш, спорттуң кадыкшылга дузалыг хевирлериниң комплексизин дерип кылырын республиканың Кадык камгалал министерствозу күш-культура болгаш спорт органнары-биле сүмележип көөрү күзенчиг.

В. САГААН-ООЛ,
дыштаныкчы.

Шыдыраа талазы-биле делегей чемпионду ат дээш Б. Спасский биле Р. Фишериң аразында маргылдаа-биле холбаштыр делегей гроссмейстери Сало Флор «Огонёк» журналдың 27-ги номеринге солун чүүлү бижээн.

Шыдыраның делегей федерациязының бюрозу бо маргылдааны эрттиреринің негелделериниң болгаш болур черинің дугайында дугуржулга чедип алыры-биле бо чылдың январь 1-деп май 10-га чедир 139 телеграммаларга үш муң чыгыы доллар чарыгдаттынганын С. Флор бижип турар.

1960 чылдан эгелээн Спасский биле Фишер хөй кижилиг беш маргылдааларга ужурашканнар. Буэнос-Айреске Спасский Фишерни типлээн. Санта-Моникке Спасский ийн салыгдан 1,5 санны алган, Гаванага хайым болганнар, Зигенге Фишер база уттурган. Ынчангаш ужуражышкынларны 3 санныг ийн хаймыныт бооп, Спасский типлеп алган. Ынчалза-даа Фишер ооң ужур-дузазын херекке албайн, «ниитп маргылдааларга Спасскийни кажап-даа типлеп ыыдаваан-на болгай силер, ам үү үвеге идегеп турар силер?» деп, журналистериниң айтырыынга ол мынча деп харыылаан: «Чүл ынчаш? Капабланкага Алёхин ниити маргылдааларга кажандаа уттурбайн, а боттарының аразында маргылдаазынга удуп алган-на болгай».

Ийн ыыдыраачылар болуп эртип турар маргылдаага эки белсткенип алганнар. Спасский 35 харлыг, Фишер — 29. Оларның назыны багай эвес деп автор бижээн. Бо ийн ыыдыраачының маргылдаазын делегей парлалгазы «чүс чылдың маргылдаазы», «ыыдыраның бүгү төөгүзүүнүң маргылдаазы» дээн чижектиг, канчаар-даа адап турар.

Оларның бир оюнунга киреринің билет ортээ — беш доллар. Маргылдааның организакчыларының чарыгдалы дыка улуг. Делегей чемпионду дээш мооң мурнундагы маргылдааларга ооң киржикчилериниң негелдеан мыыдыг улуг турбаан деп С. Флор бижээш, мыыдыг саннарны көргүскен: ойнакчыларга тыпсыр фонд 125 муң доллар болуп турар. Типлекчи 78.125 долларны, уттурганы 46.875 долларны алыр. Бир эвес салыышкынар 12:12 санныг бооп, хаймынар болза, делегей чемпионду ат Спасскийге артар, фондуну ийн ыыдыраачы деңге үлежир, азы кайызы-даа 62.500 доллар алыр.

Ынчалза-даа эң чугула айгыыг — кым типлээрил? Оюнуң түүнели чүгле чаңгыс кижиге — Фишерге билдингир. Ол бодунуң типлеп алырынга чигзинмейн турар. Спасский болза Фишериң эң дерзин бодалын билгеш, Москвага болган парлалга конференциязы бооп турда, журналистерге: «көргей-ле бис!»—деп харыылаан.

Кым типлээрил, Спасский бе азы Фишер бе?—деп айтырыгны С. Флор салгаш, мынчаар бижип турар: байдал деңдеп санап турар бис. Кайыдаа гроссмейстер аар шылгалданы эртер апаар. Ийн айның дургузунда ыыдыраага ынактар дүне дежурныйлаар апаар бис, чүге диве эолчеглиг салыгның түнелин радио-биле Москвага дүнекиниң бир шакта дыңнаар болгай бис.

Маргылдааның түүнелин баш бурунгаар чугаалаары канчап-даа болдунмас. Бир эвес ыыдыраага делегейниң он чемпионнарының бежи таакпылаар (Стейниц, Ласкер, Алёхин, Таль, Спасский) болгаш бежи таакпылавас (Капабланка, Эйве, Ботвинник, Смыслов, Петросян) дээрзи алыр болза, байдал база ыыдыг деп (Фишер таакпылавас). Ынчалза-даа Спасскийниң халазында бир артык чүве бар — ол кадайлыг. Фишер бот.

Шыдыраның делегей чемпионадынга холбаштыр

„Көргей-ле бис...“

Солун неделяда 6 катап үнер

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шегинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24 пропаганда кылдызының 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, «Ада» ажылгый кылдызының 21-47, үлетөөр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет гургузуг кылдызының 20-60, бухгалтериялың 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шегинкин-Бравченко кудумчузу 1). ТС — 00830